

دنجات او کامیابی لپاره دعلم او فلسفی له پلوه !

Ketabton.com

دوکتور محمد سعید « سعید افغاني »

مهتم : امين الدين سعیدی «سعید افغاني»
دوهم چاپ

دحق دلاری کلتوري مرکز

جرمني - د ۱۳۹۵ هجري شمسي کال د حمل - وری میاشت

۲۰۱۷ زیږدیز کال د اپریل میاشت (©)

بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

الحمد لله وكفى و الصلوة والسلام على عباده الذين اصطفى اما بعد:
گرانو ورونيو، خویندواو عزیزانو زه محمد سعید « سعید افغانی» د مولنا عبد المجید «صافی»
خوی دافغانستان د مشرقی د لغمان د عمرزایو په علاقه کې د خیر آباد په کلي کبني خیریدلی
اوسیدونکی یم.

زه پدی پوهیرم چه تاسو په ما ډیر حقوق لری او خپل مسئولیت تریوی اندازی پیژنم.
زه مقربیم ما په خپل حیات کبني داسی یوڅه خدمت ونه کرای شو چه هغه د ستاسو د حقوقو د
اداء په حساب کې متناسب وشمېرل شي.

هو: زه مقربیم چه قاصر یم مگر په دې فکر کبني اوس دی پراو او مرحلې ته رسیدلای یم چه
قلم را اخلم د حکمت، اخلاقو او علومود تاریخ د موثوقو کتابو مطالعی څخه وروسته د فکر او
تعقل ځبني څه لیکم او په ضمن کبني یو څه خپلې تجربې او معلومات او ارزونې هم پری
زیاتوم اودرسره شریکوم.

زه پدی کتاب کبني غواړم چه د روهی او نفسي مهمو امراضو علاج او اجتماعي لیاربنوني
راتولې کړم. د دې امراضو علل او مناشي پیدا او بیا د هغی په مناسبت د مرض معالجه وبنیم
مقصد می په کبني همغه دی چه گوندې که یو څه په خدمت کبني حساب شي. که څه هم په هر
شي کبني بڼه نیت د ثواب موجب گرځي، او د نیت برابرول گران کار دی لیکن زه د قادر او
مقتدر ذات ځبني ددې التماس کوم چه د کتاب د بڼه والی په اثر زما په نیت کبني څه غل او
غش که وي په خپل فضل او کرم ئی سره د نورو ټولو گناهونو عفوہ کړي.

هیله لرم چه د دې کتاب په واسطی د ټول بشر او علی الخصوص افغانستان ته زیات خیرونه
ورسوي او د ملت په کټه ئی تمام کړي.

زه پدی وسیله دالله پاک ځبني داهم غواړم او استدعا لرم چه قول مو دعمل سره برابر ،
پوهان مود نا پوهان مربی اونا پوهانو مود پوهانو مطیع او فرمان قبلونکي وگرځوي. او په بڼه
کار او عمل مود دنیا او د آخرت دسعادت لو یو مراتبو ته ورسوي.

آمین یارب العلمین

الهي: ته مو په دغه خیر کار کی کامیاب اوموافق او زموږ د ژوند
روانه قافله پوره تر مطلبه ورسوي.

دکتور محمد سعید « سعید افغانی»

د بشر سعادت په څه کې دی؟

گران لوستونکي به د دې پوښتنې د ځواب د پاره هریو ځانله څه په خیال کېښي لري. هو: د پوهانو فکر یو وخت داسې مرتبې ته رسیږي چې واره واره شیانو ته اهمیت نه ورکوي او په تدریجي صورت سره د کور ځېني کلي ته او د کلي ځېني قرني ته او د قرني ځېني علاقې ته او د علاقې ځېني سمت ته او د سمت ځېني مملکت او وطن ته او د وطن ځېني نړۍ او دنیا ته د فکر وړانگې او پلوشي خپروي او د دنیا اصلاح، اتحاد، ترقي او آرامي د نظر لاندې راولي. دارنگه افکار د هغو اشخاصو په نصیب کېږي کوم چې د دوی اصلاحي سیر او حرکت ځېني د بني تربیې په مرسته مخ په انسانیت روان وي.

په یاد لری کوم هغه وطن، ټولنه او جامعه چې هلته پوهان خپل مسئولیت پیژني په داسې ټولنه، جامعه او وطن کېښي خلک ډیر د روښانه احساساتو خاوندان وي، د عمل او عامل اساس او بنیاد ئې او د حیات او ژوند ثانی او دقیقې ئې ټول داصلاحي افکارو او د بشر د سعادت د تارونو ځېني پوده او تنسته سازوي.

شک نه شته چې که نن په دنیا کې له یوې خوا سخت زور او ظلم د سیاست په طلسمي پرده کېښي رنگا رنگ چلونه او چا نسونه روان دي لیکن له بلې خوا آه او فریادونه شته او د بشر د حقوقو او د آزادی، آرامی او سعادت د پاره ئې خبرې اترې اوریدل کېږي.

که څه هم په زرونو کېښي به هر څه وي او افکار به د حرص به مرض علیل وي، لیکن حقیقت دا دی چې ځېني خلک د بشر د سعادت آوزونه هم پورته کوي او داهم ده چې په دې آوزونو کېښي د دنیا مصلح سیاسيون تبصرې کوي او په تبصرو سره پوشیده او مرموزه اسرار او اعراض کشفوي او وائي چې په دا خبرې کېښي دا مقصد دی او په دا کېښي دا. باید ووايم چې نن په دنیا کېښي له یوې خوا سخت روجي امراض او اجتماعي مفسد لیدل کېږي او له بلې خوا د پوهانو هلي او ځلي قابل ترحم معلومېږي.

بیا هم نا امیدی په کار نده او دومره باید مایوسه نشو چې د بشر د سعادت د پاره به هیڅ نکرو او دا ځکه چې قدرت د هر انسان به خټه او سرشت کېښي متضادي قواوې تخلیق کړې دي.

هو! بخل، حسد، حرص، کینه، ظلم، تعدي، غدر، خیانت او داسې نور علمي، اخلاقي، اجتماعي، ادبي، او سیاسي مفسد او خطاوي که د حضرت انسان ځېني ترشح او بروز کوي، لکن رښتیا خبره داده چې په همدا انسان کېښي دا ځواک، قوت، طاقت او صفت هم شته چې د عاجزانو سره مرسته کوي او دخپل لاس کټه او حاصل د خلکو په رفاه او آسایش کېښي مصرفوي او د خلکو د خطاوو ځېني عفو لري او دغوي ځېني وروسته بیا په صاف زړه محبت او خدمت کوي.

همدا انسان دی چې د انسان د پاره ئې علمي، اخلاقي، اجتماعي، ادبي او سیاسي لیاري او پانگې پیدا کړي او د تمدن او د اجتماع په برکت ئې انسان د وحشت او بربریت ځېني خلاص او په علمي، فني، زراعتي او اقتصادي چارو سره ئې د حیات په مستریحو مراحلو او مراتبو پوه او خبر کړو.

مقصد دا چې که څه هم په انسان کېښي منفي قواوې شته او دا منفي قواوې کله شدت او غلیان

لري او د دنيا هوا تاريخوي، ليکن د انسان سره لکه چه مخکي مو وويلي، دا قوت او طاقت هم شته چه د مثبتو قواو په برکت د حيات فضاء صافوي او د بشر د سعادت د پاره خدمت کوي.

زما په عقیده چي دبشر حقيقي سعادت به هلته حاصل شي چي ماديت او روحانيت تعادلي رنگ قبول کړي.

خکه دا فکر غلطه دی چي دنيا يوازي د ماديت په اساس قائمه ده او هرڅه به په همدې کښي دي چه مادي شيان لور شي. همدا رنگه دا هم صحيح نه ده چه په دنيا کښي به يوازي روحانيت د حيات اساس وي نه بلکه بايد دا دواړه په تعادل سره صورت او اساس پيدا کړي.

نو پدې اساس د دنيا پوهان دي د ماديت او روحانيت د تعادل د پاره خدمت وکړي او د روحي او نفسي مهمو امراضو دي په ښه شان سره علاج او اجتماعي ليارښووني وکړي.

د قهر او غضب علاج:

څنکه چه ليدل کيږي د دنيا اکثري بي نظمی د قهر او غصي اثرات دي. نو خکه د هرڅه نه اول د قهر او غصي اساسي چاره په کارده.

قهر او غضب يو داسی نفساني کیفیت او مرض دی چه په داسي وقت کښي روح او د بدن حیواني قواوې له دننه وجود خپني بيرون خوا ته دوتلو حرکت او فعالیت او جدیت کوي او د دې رنج او مرض سبب او علت د هغه انتقام اخستلو حس دي چه په مغز و کښي د کومي موجبي له اثره پيدا شوای دی او کله چه دا قسم حرکت او فعالیت زیات قوت او شدت مونده کړي نو پداسي وخت کښي دماغ او عصاب چه د نفساني روح د تک او راتک های دی ديو تاریک او مظلم دود خپني پک شي او د دغه دود دتاریکی له امله د عقل نور په پرده کښي واقع شي ترڅو د فعالیت او ليارښووني خپني ولوږي. بايد ووايو چه د غضب د آخري مرحلي علاج مشکل ښکاري خکه که هر څومره نصیحت او منت وشي هغو مره د غضب اور په اشتعال او لمبو راځي مگر دومره کيدلای شي که غضب ناک سړی په دا وخت کښي خپلي وضعی ته تغیر ورکړي يعني ناستي خپني ولاړي ته او د ولاړي خپني ناستي خواته انتقال وکړي نو د غضب شدت او تیزی به یی څه لږشي.

وايي:

که د غضب په وخت کښي سړی یخي اوبه وسکي او یا ویده شي غضب به ئي تخفیف پيدا کړي.

- دا بايد په یادولو چه مزاجونه د غضب په وخت کښي په څلور ډوله دي.
- 1- ځینی مزاجونه کبريتي صفت لري چه د لږ څه واقعي په اثر اور اخلي.
 - 2- ځښي بيا د وچ لرگیو په شاني په اشتعال کښي د کبريت خپني بطي وي.
 - 3- ځښي د غوريو غوندي چه اول اور نه اخلي او که اخلي نو بيا لمبي وهي.
 - 4- ځښي خلک بيا په ډيري سختی قار کيږي او چه په قار شي نوبيا بالکل انفلاق کوي.
- همدا وجه ده چه د غضب د څلورم قسم ځښي رسول اکرم صلی الله عليه وسلم خلک وپرولي

دي. فرمايي « **اياکم و غضب الحليم** » دحليم سړي د قهر خُپني وويريري. په حديث شريف کښي راغلي چه بنی آدمان په غضب کښي خُلوړ طبقې دي.

- 1- خُغرده په قاريري او خُغرده د قهر خُپني کرخي.
 - 2- وروسته په قاريري او خُغرده منحرف کيري.
 - 3- وروسته په قاريري او وروسته د قهر خُپني اوري.
 - 4- خُغرده په قاريري او پير وروسته د قار خُپني خلاصيري.
- بهتر خلک هغه کسان دي چه د دوهم قسم خُپني وي او بد ترين د خلکو هغه خلک دي چه د آخر قسم خُپني وي.

امام غزالي رحمت الله عليه فرمايي:

د دی له امله چه غضب داعتدال دحد خُپني سړی باسي نوخکه د قدرت خاوند ته په کار ده چه غضب په وخت کي دي په چا د عقوبت او امر نه صادروي. او داخکه نه چه د غضب په اثر د عدالت د اندازی خُپني تجاوز وکړي همداوچه وه چه اميرالمؤمنين حضرت عمر بن خطاب (رض) يو ورخی يو مست په مسکراتو نيشه سړی وليد. وي غوبنتل چه په درو ئي ووهي مگر هغه چه دا وضعيت حس کړو نو په کنخلو ئي پيل وکړه همغه وه چه حضرت عمر فاروق (رض) ورته سزا ورنه کړه. وي ويلې زه ده په قهر او غضب راوستلم نو که په درو ئي ووهم، احتمال لري چه د قهر او غضب له امله به ئي ووهم، نه د خدای لپاره.

يو ورخ کوم مجرم سړي د حضرت عمر بن عبدالعزيز رحمت الله عليه په حضور د **بي** ادبي په قواره خبري وکړي. عمر بن عبدالعزيز وويلي که په قهر کړای دي نه وای، نو په عقاب کړای به مي وي.

اوس به رايشو ديته چه غضب او قهر د اسبابو او عللو له مخو تحليل کړو ترخو د هر سبب په مناسبت علاج و اصلاحات وشي.

خنکه چه ليدل کيري د غضب اسباب لس دي:

- (۱) خپل خان ليدل
 - (۲) فخر کول
 - (۳) په خبرو کښي تيزي
 - (۴) په خبره کښي ټينکيدل او مخالفت
 - (۵) ټوکي
 - (۶) تکبر
 - (۷) استهزاء او پر بل خندل
 - (۸) غدر او خيانت
 - (۹) داننقام په صورت کښي ظلم کول
 - (۱۰) بنو شيا نو پسي افراطي هڅه.
- او کوم هغه عواقب چه د غضب خخه وروسته پيدا کيري اوه دي.
- (1) پښېماني

(۲) د انتقام او بدلي اخستلو ځېني ويره چه يا به ئي په دنيا اخلي او يا به ئي په آخرت كېني

(۳) د دوستانو دېمني

(۴) د ارادلو استهزاء

(۵) د دېمنانو خوبني

(۶) د قهر ځيني وروسته د مزاج تغير

(۷) د غضب په حالت كېني درد او تكليف

حقيقت دا دی چه غضب د يو ساعت ليونتوب دی.

حکماء وائي د غضب ناكو خلکو مزاج د اعتدال ځني زيات حرارت خوا ته مایل وي او که دا قسم مزاج دوام وکړي نو يو قسم جنون تري پېښيږي چه هغه ته د اطباء و په اصطلاح كېني **سېعي** (د درنده گانو) جنون وائي.

حضرت علي كرم الله وجهه فرمائي تيزي (يعنې غضب) د جنون له اقسامو ځېني ده که غضب ناکه سړی پښيماڼه نه شي حتماً به دا جنون محکم شوی وي او د زيات غضب په اثر داسې هم کيږي چه کله روح د انقباض په اثر باندي سخت حرکت کوي او پدې اثر احتمال لري زړه چه د حيواني روح منبع دی خالي پاتي شي او کوم هغه روح چه زړه ځېني اعضاو ته رسيږي او په هغه سره د انسان نورم راځي، قطع کيږي او داسې هم کله کيږي چه د غضب د حرارت به اثر د روح جوهر سوزي او يو ناڅاپه سړی مري. او کله داسې هم کيږي چه کوم هغه اخلاطه چه د بدن د قوام د پاره زيات ضرورت لري وسوزي او رديه امراض ترينه بيداشی او دوخت په تيريدو د هلاکت موجب گرځي. بايد ومانو چه د غضب مرض سخت مرض دی نو ځکه کله چه حضرت ابو هريره رضی الله تعالی عنه د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ځېني د نصيحت غوښتنه وکړه: رسول صلی الله علیه وسلم په درې واری وويل چه د غضب ځېني ځان وساتي. د صحابه وځېني يو د حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم حضور ته راغی، پوښتنه ئي وکړه چه دين څه شی دی:

رسول صلی الله علیه وسلم ورته په ځواب كېني و فرمايل چه دين ښه خوی دی. دا سړي بيا د رسول الله صلی الله علیه وسلم ښي خواته راغی او همدا پوښتنه ئي وکړه. حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورته همدا ځواب وويلي. په بل کړت دی د رسول صلی الله علیه وسلم د چپ پلوه راغی او همدا پوښتنه وکړه او همدا جواب ئي واوريد.

په څلورم کړته د رسول صلی الله علیه وسلم د وروسته ځېني راغی او پوښتنه ئي وکړه چه دين څه شی دی؟ رسول صلی الله علیه وسلم مخ وړ و او رولو او وي ويلې نه پوهيږي؟ دين دا دی چه په غضب او قهر نه شي.

په قرآن پاک كېني راغلي: **« وَالكَاطِمِينَ الْغَيْظِ الْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ »** د خلکونه غضب علاج لکه د نورو امراضو په شاني د اسبابو په دفع کولو او محوه کولو راځي نوځکه دا دی چه مونږ لاندې ډول د مخکينيو لسو اسبابو په قلع او قمع كېني په ښکاره او واضح ډول بيان ته ادامه ورکوو.

1 - که غضب د خپل ځان د لیدلو ځني وي يعنې دا چه سرپټه خپل ځان مجمع د فضائلو بڼکاره شي او د نور چا اوصاف او محامد ئي « نیک خصلتونه » هيڅ په نظر ورنه شي نو علامه به ئي دا وي چه دا رنگ خلک په خپل ځان په ماحول کښي مستغرق وي او چه لږ څوک د ده رضا ځښي تخلف وکړي په قهر او غضب کيږي به.

ددا ډول او قسم روحي مرض د پاره پوهانو په دا ډول علاج بنودلای دی. دا رنگه خلک دي لطفاً زغرده خپلو معائبو او نواقصو ته ځيرشي او لږ دا په فکر کښي راولي چي هيڅوک د نواقصو ځني خالي نه دي او انسان د نقصان ځښي مخلص نه لري. او هميش دي دا په فکر کښي راولي چه حکيم حقيقي يو زره د موجودا تو ځښي بي د کومي فائدي نه دي پيدا کړي او دا هر موجود چه مونږ ئي گورود حکمت له امله پيدا شوي نو په دا وخت کښي به سړي ته دا په فکر کښي ورشي چه په هر موجود کښي يو کمال او حکمت شته دی چه په نورو کښي به شايد نوی. اویا به په نورو په پوره کيږي. هو د عالم په نظام کښي هر موجود د موجوداتو دخل لري.

۲- که غضب او قهر د فخر کولو ځښي پيدا شوي وي يعنې دا چي سړی په خپل ځان باندي فخر کوی او ددي فخر سره چه څوک مصادم وکښي نود غضب مواد ئي په جوش راشي په داسي وخت بايد د ارنگه فکر وکړای شي چه پر دنيا فخر کول خو يا د مال او يا دجمال او ياد نسب او يا د جاه له امله وي او په داسي شيانو باندي فخر کول دعاقل او پوه سړي او انسان کار ندی ځکه چه مال نن شته او سبا نشته او هرڅوک ئي لري. جمال او بنايست خوهم باقی او دايم ندی بلکه د مزاج په بد لیدو او د مرض په عارض سره ډير بنايسته رنگونه تور کودی گرځي نسبت هم د فخر کولو لايق ندي ځکه:

هغه ناوی چه په ځان بنايسته نوي

څه په کار لري بنايست د مور اونیا

او که يو څوک داسي جناب ته چه يواځي په پلار او نيکه نازيږي ووائی: آشنا دا صفت خو د ستا صفت ندی دا خودي دپلار او نيکه صفت دی، نه پوهيږم به په جواب کښي څه ووائی او که فرضاً پلار او نيکه ئي حاضر شي او ووائی چه دا ځما صفت دی ستا صفت ندی، نو ځوی به څه وکړي؟ او کيږي چي د ده د پلار او نيکه همځولي دده د پلار او نيکه ځښي هم په بڼه اوصافو کښي زيات وي نو عاقل او پوه سړی ته هيڅ دا نه بڼايي چه د بل چا په صفت ونازيږي بلکه که څوک واقعاً د فخر دعوه لري نو خپل ځان دي بڼه کړي ځکه خپل لږ صفت د پلار او نيکه د ډير صفت نه زيات قيمت لري. يو عربي شاعر وايي:

انا افتخرتُ بآباءِ معنوا سلفاً + قلناصدقته ولكن بئسما ولد وا

که ته په هغه پلرونو چه مخکي تيرشوي فخر کوي نو مونږ وايو چه رښتيا د ستا پلرونه بڼه خلک وو لکن نا اهله يي ځير ولي دي.

حضرت رسول صلی الله عليه وسلم فرمايي « لاتأتونى بانسابکم و أتونى اعمالکم » ماته

په انسابو خپلو مه رآئې بلکه په اعمالو خپلو سره رایشې. یعنی زما په نزد د انسابو قیمت نشته بلکه د اعمالو قیمت دی حضرت علی کرم الله وجهه په یو قطعه شعر سره فرمایي:

انا ابن نفسي وکنیتی ادبی + من عجم کنت او من العرب آن الفتی من یقول ها اناذ + لیس الفتی من یقول کان ابی

وايي زه خوی د خپل ځان یم او کنیه زما ادب دی. فرق نه کوي که د عربو ځپنی یم او که عجمو او دا ځکه چه سړی هغه دی چه ووايي زه داسې او داسې یم. هو هغه سړی کامل ندی چه وایي پلار مې داسې او داسې.

حکایت دی چه د یونان کوم یو رئیس په یو غلام باندې فخر کولو غلام ورته وویلي چه که دا فخر دي ددي بنو کالیو د اغستلو له امله وي نو دا صفت خو د کالیو دی د ستا نه دی. او که په دا د سورلی چالاکو شیانو باندې فخر کوي دا صفت خو هم د ستا نشو او که په خپلو پلرو باندې نازیرې نو د صفت ورخو دي پلرونه شول نه ته. یعنی په خپله کوم صفت نلري او په تاکی دا ټول صفتونه د بل چا دي او که پلرونه دی خپل صفتونه در نه واخلي په تا کی به څه پاتی شی؟

داوه د هغه چا علاج چه دفخر کولو په مرض مبتلا وی . او که سره د دی دکوم سړی په خپل ځان باندې

د فخر کولو عادت ځنی زره نه صبریري نو دا دی هم واورې:
(کس نه گوید که دوغ من ترش است) هو .

مشک آن است که خود ببويد + نه آنکه عطار گوید.

3- په خبرو کې تيزي لرل یعنی دا چه سړی په خبرو کبني د مقابل او مخاطب د حقوقو مراعات نه ساتي او چه د مخاطب له خوا نه په نه منلو سره مخامخ شي نو د قهر او غضب تیل يې اور اخلي.

4- په خبرو کبني ټينگيدل یعنی دا چه سړی په هره خبر کبني د لا نسلم په غونډی ناست وي او لکه د ژري غونډې به حق او ناحق نبتی وي او چه څوک يې بنه استقبال ونکړي نو يو وار په غصه او عصبانيت پيل وکړي. ددي دواړو اسبابو علاج دادی چه سړی دي باید په دا پوه شي چه دا ډول صفت او عادت د محبت او الفت سلسله قطع کولای شي او قطع کوي او د وحدت او اتفاق انحلال راولي دا دواړه خصلته د انتظام د عالم د پاره مضر دي او زیات مفاسد لري.

سړی د هر چاپه انظارو کې مستبد او سر زوری معرفي کوي او هيڅ کله به په خپل مطلب نه بريالی کيږي. سړی باید فکر وکړي چې خبرې او جنک سره فرق لري او په خبرو کې مطابقت د مقتضی د حال سره ضروري ده. دغه خبره د پوهانو په نزد زیات قیمت لري. هو خبره دا نده چې هر څه به سړی وایي خواه ومنل شوه او که نه هو هرڅه ځانته لياره لري او هر څه دپاره صورت په کاردی دا بده نده چې سړی په خبرو کې کله بل ته ځان تسليم کړي بلکه دا بده ده چې د خبرو ځنی خواشني پیدا شي او بد تاثیر وکړی.

5 - ټوقې كول يعنې دا چې سړی په ټوقو او تقالو کې د حد ځنې تجاوز وکړي او د ادب مراعات او روا او ناروا لحاظ ونه ساتي.

دا قسم ټوقې بدې دي هو ټوقې چې په کې ناروا او تجاوز د اندازې ځنې نوي بدې ندي. لیکن داسې ټوقې چې سړی به په هیڅ شي بند او وازنوی بد عواقب لری ډیر کرته داسې پېښه شوی چې اول ټوقه وي بیا پټاځه شي او یو تر بله سره لاسونه واچوي او دښمني ترې جوړې شي زه په دا کی زیات تجربه لرم او ډیر داسې وقایع مې لیدلي چې دبیځایه ټوقو په اثر د مرگ او خون خونی صحنه جوړه شوی ده او لا ترننه پورې یې روغه نده موندلې. ښه دا نو ولې او په څه نو باید دا لازمه ده چې سړی څه د خولې ځنې کاري د عقل او فکر په سندان یې داسې وټکوي چې غل او غش هیڅ په کې پاتې نه شي هو زړه ته هر څه راځي او په فکر هرڅه تیریري لکن هر څه د ویلو نه وي او نه هر څه د خوښی وړکړي. ټوقه خو سړی د دی د پاره کوي چې خپله او بل پرې خوښ شي نه دا چې دی او بل پرې خفه او ملول شي. که دسړي په ټوقو کې غرض دا وي چې خپله خوله وینجه کړي. نو د ټوقو د پاره حاجت نشته زما ورته اجازه ده چې همیش دی خوله وینجه ونیسي. او که ټوقو کې مقصد دا وي چې دبل او ځان خسته توب او خفکان پرې لري کړي نو باید د بل دحقوقو مراعات او لحاظ په خاطر کې ولري داسې څه د عقل او فکر په قوت او لطافت سره ووايي چې د درد دواء او خسته توب یې په خوښی بدل شي.

ټوقې او مسخري فرق لري لکن ځینې خلک د ټوقو په دعوا د ټوقو ځنې مسخري جوړوي او په مجلس کې ځنې خلک د مجلس د اشتراک ځنې پښیمانه کړي او دپته ئې آماده کړي که د طاقت او حوصلې ځنې پوره شي نو بالمثل جواب ووايي او یا لرایې ترینه جوړه کړي او د خوند په شخوند بدل کاندې او یو دماتم اجتماع ترینه پیدا شي.

6 - تکبر یعنې دا چې سړی په خوله ددې دعوا کوي چې زه د بل ځنې زیات یم که څه هم په زړه کې ددې معتقد وی او که نه په ما بین د تکبر او ځان لیدلو کې (غضب) چې په اوله ماده کې تیر شو فرق دادی چې په غضب کې سړی په دې عقیدې وی چه زه د بل ځنې زیات یم او په تکبر کې دعوا وي که څه هم په زړه کې ددی عقیده ونه لري چې د بل ځنې زیات یم د تکبر د دعوا مدعیان هرڅه غواړی چی د دوی په خوښه وشي نو چی یی طبیعت مراعات یی ونه شی بیا نو په غضب او قهر لاس پوری کړی. اولاً ځان هم ملامت نه حسابوي او بل که څه هم معصوم وی ملامت کښي او دی ته فکر نکوی چی شیطان کبر وکړو چی په لعنت شو.

هو کبر د الله جل جلاله او د غني ذات صفت دی او بنده چې سراسر محتاج او حیران او فقیر لاس په دوعا او تمنا دی ورته نه ښایي چې تکبر وکړي او ځان د بل ورور او عزیز ځنې لور وکښي او د شیطان په صفت موصوف شي. په حدیث قدسی کې راغلي:

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم: «**الكبرياء ردائي ، والعظمة إزاري ، فمن نازعني واحداً منهما قذفته في النار**» (الحديث أصله في صحيح مسلم وأخرجه الإمام أحمد وأبو داود وابن ماجة وابن حبان نفي صحيحه وغيرهم صححه الألباني .

الله پاک فرمائي:

کبر يعني غنا او بي پروايي زما خادر دی او عظمت زما پرتوک يعني تاثير لاندي دي
خوک چي زما سره دا دواړه صفتو کي مقابله وکړي خپل اورته به ئي داخل کړم.
توبه نعوذبالله، الله پاک دي سړي ته ددې دواړه صفتو ځني نجات ورکړي. په حديث شريف
کي راغلي چي متکبر خلک به په ورځ د قيامت کي په صورت د ورو او ضعيفو ميرتنو
جمع کيږي.

7- استهزاء او په بل خندل يعني دا چي سرپټه د بل عزت په ذليله سترگه ښکاره شي او
په مجلس کي د هغه په حضور او يا بالغياب مسخري ور پوري کوي. دا صفت اکثره د
هغه خلکو وظيفه ده چي خلک پرې خندوي او دا کار يو نوعه کمال خپل گڼي او هميش په
دا وسيله سره غواړي چي د خلکو توجه ځانته جلب کړي چي د مقتدرو او دبدایانو الطاف
او پيرځوينه پرې وشي.

دا رنگه رذيل خوی له یوی خوا د بل خفکان موجب گرځي او له بلې خوا که مقابل ورته
جواب ورکړي د ده دغضب او قهر عامل گرځي.

دا رنگ خلک بايد فکر وکړي چي داسي اخلاق د انسان صفت او کمال نه گرځي. سړی بايد
چي په کمال او علم او فضل سره د خلکو په زړه کي ځان ځای کړي نه په مسخرو او
استهزاء سره او په علم او فضل او کمال او کار سره خپل رزق او روزی حاصله کړي نه
په دا قبيح صفت سره.

په حديث شريف کي راغلي چي په ورځ د قيامت کي به استهزاء کونکي دروازي د جنت ته
وغوښتل شي کله چي دوی هلته ورمندې کړي. دروازي به پرې وتړل شي، بيا به د بلې
دروازې له خوا ځني وغوښتل شي، بيا چي هلته ورمندې کړي، هغه به هم پرې وتړل شي
په همدا قسم سره به په دوی په صورت د استهزاء عذاب نازليرې.

8 - غدر او خيانت يعني دا چي سړی د خلکو سره دغدر او چل او چانس ژوند کوي او په
عهد او وعدي ولاړ نه وي غدر او خيانت که په هرڅه کي وي مذموم او قبيح صفت دی.
او په نزد د هيڅ عاقل ښه نه ښکاري. حضرت رسول اکرم صلی الله وسلم غدر او خيانت د

منافقينو د اوصافو ځني گڼلي:

فرمائي چي په ورځ د قيامت کي به غدر کونکي د پاره يو مخصوص بيرغ وي چي ددې
موقف خلک به ددې بيرغ په اثر ځان او غادر پيژني.

9- ظلم کول د انتقام په صورت:

انتقام په درې قسمه دی:

يو هغه دی چي څوک د چا څوک مرکري او ورته د هغه دی په مقابل د جنایت کي مرکري،
دی قسم ته قصاص وايی. دوهم انتقام هغه دی چي يو سړی کومه بي ادبي وکړي او هغه بل
سړی د بي ادبي په اثر دی مرکري. دپته ظلم کول د انتقام په صورت کي وايي دا رنگ
وضعت چي سړی د حد ځني تجاوز وکړي بد دی.

د غضب او قهر سبب گرځي. سړی بايد اول دخلکو دگناهونو ځني عفو وکړي او په دا
وسيله د لویو اشخاصو په حساب کي ځان راولي.

حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي. « وأحسن إلى من أساء إليك » نيکي کوی د هغو اشخاصو سره چې دستاسو سره بدې کوي.

بدي را بدې سهل باشد جزاء + اگر مردی احسن الی من اساء

په انتقام کې باید سړی ډیر دقت وکړي نه چې کوم بې گناه سړی دل نشی او که بیاورته بڼه معلومه شوه هلته بالمثل انتقام جائز لکن عفو اولی ده په عفو سره دښمن دوست کرخي او که مقابل عاقل وي دغفوي وضعیت ورته د انتقام نه سخت تماميږي.

لکه چې یو عاقل سړي ويلي « رحم الاعداء اشد من جفوه الا احباء » رحم او عفو د دښمنانو ته سخته تماميږي د جفاء د دوستانو ځني.

10- رغبت په طلب دنفائيسو مالونه کي دا چې د سړی محبوب او مطلوب هميش همدا وي چې کوم بڼه شی او نادر مال چې چيرته وي ځما دي وي او که لري ئي نو محبت د هغه ئي دزړه ځني چارپيروي. دا قسم صفت هم بد دی ځکه که چيري داسي خلکو ته مطلوب لاس ته نه ورځي او يا يې له لاسه ځني ځي نو په غضب او قهر وی او چتي په چتي به خفه وي په صورت دوجود کې به د ساتني په غم وي او په نه والی که به طلب او کشش په درد مبتلا وي. نو ځکه سړی باید چه هيڅ شي باندي زړه ونه تړي او نه هيڅ شی سوا د دين او ايمان او انسانيت او خدمت عامه ځني د زړه د تړلو وړ وگني. حکايت دی چې کوم پاچا ته چا کومه بلوري قبه چې ډير زياته صفا وه او مهندسانو په کې د فن د اصولو سره سم ټول کمال ظاهر کړي وو. د تحفي په قسم را وړه دا قبه د پا چا ډيره خوښه شوه او زړه يې پرې ورکړه هميش به يې ددي په ليدلو خوښي کوله او په خپلو مخصوصه خزانه کې ئي ساتلي وه. تقدير دا وکړه چې قبه تلف شوه او دعم په ميدان کې محوه، پاچا د دي واقعي د پيښيدو ځني سخت په غم شو او هميش په فکر او سودا مبتلا شو که څه هم اراکينو د دولت به بڼه نفيس جواهر اولعلونه د ده په حضور کې راوړل لکن دده به پرې تسلي نه راتله او دقبي په ياد او غم کې اخر مجنون او ليونی شو او د مملکت انتظام او هستی او موجوديت ئي له لاسه لاړو داؤ د زړه ور کولو حال او په نفيسو شيانو باندي زړه بايلل چې نتيجه او اخردا شو. نو سړی باید چې په هر کار کې د اعتدال ځني کار واخلي او په معتدله ليار روان شی هرچا که دااعتدال په لباس ځان ملبس کړو او دااعتدال ځني ئي کارواخيست، صبر او حوصله او استقامت يې دلاس ځني ورنکړه نو د غضب د مسمومو زهر ځني به نجات مونده کړي. دا چې ځني خلک وايي چې شدت او غضب د رجوليت او انسانيت بنسټ دی. دا هلته چه کوم شرعي او افتخاري سعادت که شدت او غضب ونکړي، محوه کيږي او بې دغضب او شدت ځني په بلی لياره د مقصد حصول متصور نوي. نو هلته حق دا دی که په غضب سره کار کيدلو بڼه دی. حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي:

دحلم، تحمل او حوصلی په صفت موصوف ؤو. په مقابل د شداوندو کښي به ئي حوصله او استقامت کولو ترڅو د کفارو له خوا په جنگ سره مجبور شوی ندی جنگ ئي ندی خوښ

کړی. فرمائیل به یې چې زړه ورتترین او شجاع ترین دشجاعانو هغه شخص دی چې په حال د غضب کې د خپل نفس مالک وي.

رسول صلی الله علیه وسلم د یوې غزا (تبوک) ځنې وکړځیده، صحابه (رض الله تعالی عنهم اجمعین) ته یې و فرمایل «**رجعنا من الجهاد الأصغر ، إلی الجهاد الأكبر**» وایي مونږ وکړځیدلو د وړوکی غزا ځنې یعنی د کفارو د مقابلې نه لویې غزا ته هغه د نفس سره غزا او مقابله ده.

د نفس غزا ته حضرت ځکه لویه غزا ویلي چې نفس کله اصلاح شي نو هر څه اصلاح کیدونکي دي. همدا وجه ده چې رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي «**اعدی عدوک نفسک الی بین جنیباک**» (دبمن ترین د دبمنانو د سپري نفس دی چې په ما بین د دواړو ډو ډو دانسان کې ځای لري).

ځنې کم عقله خلک په عاجزو حیواناتو او مرغانو هم قاریزي او بلکه په بې روحه اشیاء باندې هم ډیر لیدل شوي چې په غضب راځي. لکه مثلاً چې پښه یې په لوته او ډبره باندې ولږیزي نو په لوته او ډبره باندې په قاریزي. دا قسم خلکو ته به سړی څه وایي؟ دا رنگه اشخاص اکثره په ځورورو کې پیدا کیږي او په بې عقله او بې مغزه خلکو کې زیات لیدل شوي.

هو: ماه نورمی فشانند و سگ بانگ میزند + سگ را بپرس خشم تو با ماهتاب چیست؟

په بنځو او زړو او وړو او مریضانو کې هم دا رنگ اوصاف موندلی شي چې بې مجبه په قاریزي، لکن هغی قابل المراعات دي.

حریص او بخیل ځنې هم چې څه ضایع او مصرف شي چتي پتي قهر او غضب ورځي. لکن خدای دې ورته هدایت ورکړي.

خلص عواقب د غضب او قهر دادي چې د بدن او وجود د پاره زهر قاتل د انسانیت او سړیتوب لپاره مضر دی. غضب او قهر د صداقت او اعتماد له یوی خوا پورته کوی او له بلې خوا د ندامت او پښیمانی موجب کړځي .

پوه خلک اغماض اکرام او عفو د ځان سره لازمه او ملزمه کړځوي په تاریخ کې چې سړی د نوابغو خلکو په سوانحو او ژوندلیک سترگی اچوي نو هلته په کې ضرور سړی د هغوی حلم او حوصله، صبر او استقامت په پوره پیماني سره موندلای شي.

هو وایي کوم مجرم سړی د اسکندر په حضور راوستول شو، اسکندر په مقابل دده د جرم کې دغوي ځنې کار واخیستلو.

هو شاید دا به داسې گناه او جرم وه چې د شخصیت د اسکندر پورې به یې تعلق درلود او یا به په عفوې سره دبل چا حقوق نه تلفیدل، مقصد دا چې اسکندر عفو وکړه په دا مجلس کې دربارد یو معزیزینو ورته وویلي چې که ته زه وی، نو به مې مړکړی وه. اسکندر ورته په ځواب کې وویلي چې ته زه نه یم نو ځکه یې عفو کوم او نه یې مړکوم.

د زړه سور والی:

انسان ته د ژوندانه په مد او جزر کې رنگارنگ پېښې په مخ ورځي چې په دا پېښو کې سړی او تودی په یو قسم او بل قسم محرومیتونه هم شته د فکر خرابي د اندامونو درد حیاتي

مشکلات خلاف الغرض او توقع شيان دا ټول چې سره يوځای شي نو په ځينو انسانانو باندې د زړه د سوړوالي مرض طاری کوي او دا هم د زړه د سوړوالي د مرض او رنځ په متعلق کې دحکماؤ لخوا تشخيص شوی.

کله چې ضعف د بدن د کومې موجبي له امله پېښ شي او برودت د بدن په قواو باندې استیلا پيدا کړي نو دا وخت هم د زړه سوړوالي پيدا کوي. د دې مرض د علاج د پاره د روحی او نفسي امراضو اطباؤ دا رنگ دوا تعين او تشخيص کړی.

وايي که د زړه د سوړ والی مرض د دينوی او حیاتی مشکلات له امله وی نو د عقل اومغز خلک دې يو وار د دنيا په تاريخ او د روزگار په گردش کوم چې په کې انسانان په مختلفو اقسامو ژوند کوي نظر واچوي نو دا وخت به ورته معلومه شي چې په دنيا کې رنگارنگ ټيټ او جگ خلک دواړه ليدل کيږي.

څوک د جوارې او وربشو د يوډی په ارمان دي او پيوندی جا مې هم ورته نرسيري او څوک په پولاولو(پلو) او په ورينمينو جامو هم کبر لري.

وروسته د داسی معلوماتو ځني هغه سړی د معقول فکر خاوند دی چې دزړه داطمينان د پاره واره او ټيټ خلک د نظر لاندې نيسي او د کار او فعاليت د پاره دومره جدیت او سعیه کوي چې هيڅ کله خپل عزيز حیات په لهو او عبث نه تير وي.

د ژوند او د حیات معنی په حرکت او تپش کې گوري او د سعادت اميد په کار او عمل کې ويښي.

مقصد دا چې پوهان د خپل زړه د سوړ والي د پاره په خپل معقول فکر سره علاج کوي او هيڅ کله دومره تأثر اومايوسه نه کيږي چې د هر څه ځني لاس واخلي او بي لاسه او پښو شي.

او که د زړه سوړ والی د وجود امراضو په اثر وي يعنې دا چې کله د بدن په عمارت ضعف طاري شي او د برودت تاثيرات دومره زیات شي چې اخر دسړي ځنی د زړه واک او طاقت سلب او د سوړوالی په مرض مبتلاء شي.

او په رڼو رڼو سترگو هرڅه ويښي ليکن هيڅ نه کوي د داسې مرض او رنځ د پاره د مقوی شيانو خوراک لازم دي او د گرمو ماکولاتو، ادويه او خوراک ورته په کار دی .

وايي يو وخت منصور بن نوح چې والي د خراسان وه په درد د مفاصلو اخته شو. د وطن اطباؤ که هرڅومره علاج کولو لکن فايده او نتیجه يې هيڅ نه بښله آخر د مملکت پوهانو داسې مشوره وکړه چې محمد ذکريا (رازي) چې يو ښه پوه حکيم دی او زيات په طب کې مهارت لري ودي غوښتل شي چې د پاچا علاج وکړي.

همغه وه چې د دی مشهور نابغه حکيم پسی نفر وليزل شو، او نفر يو دا مشهور طبيب د ځان سره روان کړلو کله چې د قلزم درياب تر څنکه ورسيدلو نو حکيم صاحب د بحر ځني وپريدلو او د کشتی د سپريدلو ځني متنفرو او هيڅ يې دپته ځان نشو نيولی چې په کشتی کې دي سپور شي.

اخر ور سره نفر مجبور شول او د دې پوه حکيم لاس او پښې يې وتړلې او په کشتی کې واچولو او د بحر نه يې تير کړ. کله چې د پاچا په حضور کې ورسيدلنو که دا د وخت لایق حکيم هر څومره تداوی وکړه او ښی مجربي نسخې يې د پاچا د علاج د پاره مستعملي کړي. هيڅ فايده او

ثمره يې ونه بېنله. اخر محمد ذکريا(رازی) منصور بن نوح ته وويلی چي که هر څو می د ستا د بدن د صحت د پاره ډیرې بڼې دوايي او عمیق فکرونه او د طب تجربی په کار واچولی فایده يې ونکره. اوس نو یوازي نفساني او روحاني علاج پاتی دی که پری بڼه شولی نو بڼه بوی او که نه سخته مایوسی ده.

وروسته د دې ځني حکيم مخکې د ځان سره یو خط وليکلو او بيا يې امر و کړو چې حمام دې زیات گرم شي او په حمام کې دې نور هيڅوک نه وي او بیرون د حمام نه دې یو بڼه چالاک آس وتړلی شي چې زه پاچا حمام ته بيايم د ده د امر په اثر حمام بڼه گرم شو او حکيم صاحب پاچا د ځان سره حمام ته بوتللو. کله چې پاچا حمام ته داخل شو او دځان په پاک والی بوخت شو دا وخت حکيم صاحب یوه بڼه تیره چورکی ور پسی وېنکله او مخامخ په پاچا ورغی هر څه يې چې په خولې ورتلو بد او رد يې پاچا ته وويلی او وې ويلې چې دا تا ورته ويلې و چې زه دې په داسی ناوړه وضعیت سره د ستا حضور ته راوړی شم چې لاس او پښې يې را باندي وتړلي او په ډیر حقیرانه وضعیت سره په کشتي کې واچولی شوم اوس به نو زه د ستا سره گورم په والله که دې ژوندی پریږدم او چیرته به را نه خلاصیږي.

پاچا چې په دا قسم سختی خبرې واوریدلي او په دا قسم وضعیت يې مشاهده کړو ډیرخفه شو او د مرگ او ژوند صحنې سره يې ځان مخامخ ولیدلو هو دا وخت سخت وخت دی.

د سړی د بدن ټولې قواوې په هیجان راځي نو ځکه د پاچا هم د بدن قواوې د حمام او د قهر د حرارت په اثر سخت هیجان پیدا کړو او یو ناڅاپه د خپل ځای ځني پاڅیدلو او سخت زیات د ویرې قهر ورغی دا وخت نو حکيم صاحب څغرده د حمام ځني بیرون شو او خط يې یو سرپټه ورکړ او ورته یې وويلې چې په موافق د دی خط سره به پاچا د حمام ځني څغرده را باسي او څه رنگه چې مې په خط کې لیکلي په هماغه قسم سره به يې علاج کوي دا يې وويلې او حکيم صاحب چالا که په اس سپور شو او په یو قدم سره يې آس د بنار ځني وویستلو او د منصور د پاچا يې ځني و تښتیده کله چې پاچا د حمام ځني په هماغه اصولو سره چې حکيم صاحب لیکلي و خارج کړل شو نو پاچا د وجع المفاصل د مرض ځني صحت پیدا کړو او په روحي معالجي سره يې تداوي وشوه وروسته د صحت د کامل والی ځني که هر څو پاچا دا نابغه حکيم ته جوابونه وليږل چې ته یو کرته راشه حکيم صاحب هيڅ حاضر نشو او په جواب کې ورته وليکل که څه هم دستا د صحت په مصلحت به مې کومې سختې خبرې کړي وي لکن د پاچا دقهر ځني وروسته د داسې وضعیت پېښو دی نه ډاډه کیدل غلټه ده ځکه چې پاچا سره قوت او طاقت شته او مخه نیول يې گران کار دی. زه نه غواړم چې د ستاسو حضورته درشم او دا ځکه نه چې د ستا په خیال کې یو ځل هغه زما له خوا بد او رد وگرځي او په کوم مشکل باندي مې ککر کړي.

زما په عقیده چې رښتیا به حکيم صاحب د همدې واهمي له امله بیرته نوی ورغلی او دا ځکه چې داسې معلومیري چې دحکيم صاحب واهمي قوت زیات و.

همدا وجه وه چې د کشتی د سوریډلو ځني لکه چې مخکې وویل شو هم وپریډولو.

اوس په راشو بیرته خپل اصلی مقصد ته چې د زړه د سور والی د مرض علاج دی دا مرض زیات بد عواقب لري ځکه هر څه د زړه په قوت او حرارت سره کیږي هو زړه رئیس د اعضاؤ

دی نو کله چې سور شي سړی هيڅ نه شي کولی او د غفلت دوران د بدن په هر عضوه باندی طاری کيږی.

غفلت

که دی ډیر عمر په کار وي غفلت مه کړه
په ویده باندې سل کاله یو زمان دی
« رحمان بابا »

رښتیا خبره دا ده چې غفلت د هغه او صافو ځني دی چې په انسان د ډیرو سختو مشکلاتو او پریشانیو سره مخامخ کوي. پوه او کمال کار او عمل شهرت او اعتبار د دنیا او آخرت سعادت او اجتماعي او اخلاقي او ادبي او سیاسي نهضت دی. ټولو ترقیاتو او افتخاراتو ځنې سړی یو قلم محروموي. هو: کوم هغه اشخاص چې هرڅه ځني غافله وي که څه هم سا او روح په کې ښکته او پورته کيږي لیکن په واقع کې دمر و او یالیونو په حساب دی. ځکه چې ژوند د حرکت نوم دی او ژوندی به همیش لاس او پښې خو ځوی او په خپل صحیح فکر او تعقل به د حیاتي مشکلاتو سره لاس په گریوان او د خپلي جامعي او د وطن دکټي او فایدي د پاره په هڅه لري. زمونږ دین او شریعت بشرته د سعی، کار او عمل، درس او رغبت ورکوي او دغفلت او ځانله په کنج او صومعه کې کیناستلو او د وخت تیرولو ځني نهی او منع کوي. الله جل جلاله فرمایي « **لیس لا انسان الا ماسعی** » د انسان د سعادت، ترقی او تعالی د پاره هیڅ کوم سبب بی د سعی او زحمت کالو ځني نشته دی. ددې آیت کریمه په معنی کې چې سړی دقت او تعمق کوي نو ددې مطلقې نفی ځني چې په کلمه (لیس) سره راغلی دا معلومیږي چې انسان به هیڅ رنگه افتخارات او نیک مرغی بی د سعی ځني په غفلت سره لاس ته نشي راوستلی او د حضرت انسان وظیفه هم داده چې د خپلو مشکلاتو دحل د پاره او د حیات د صحنې د لوړوالي او ښه توب له امله به د ژوندانه یو دقیقه او ثانیه بیکاره نه پریږدي. هو د ژوندانه هر دقیقه او ثانیه د آلماسو ځني زیات قیمت لري او د ژوندانه هره کری د اجتماعي خدمت د پاره مساعده ده او په کې کیدلی شي چې سړی خپل قلبی روابط دحق پرستی سره محکم کړي او ناجایزه اقتضاتو سره په کې مجادله وکړي. سړی باید خپل قیمتی وخت په لهو او عبث تیرنه کړي، ځکه د ژوند هره لحظه چې تیره شوه نو لاړه بیرته نه معادیري. همدا وجه ده چې پوهان خپل قیمتي وقت ته زیات اهمیت ورکوي او په هیڅ ډول غفلت روا نه کښي. نن کوم هغه جوامع چې مخ په ترقی روانی دي. دوی د ژوندانه په معنی او حقیقت پوه شوي او د غفلت سره سخته مجادله کوي او د تنزل اسباب او مبادی او دغفلت علل او مناشی پیژنی او پوهان یی د تنزل د مرض د تعیین او تشخیص د پاره کار کوي او ددې مهلک مرض د قلع او قمع د پاره مخ په وړاندی ځي.

هو نن د دنيا پوهان په غافلو اشخاصو کې د کار او عمل روح پوکوي او استعدادونو په تربيه او علم او پوهې سره ظهور او بروز راولي.

د غفلت د مجادلې په لړ کې د اسلام د تاريخ زرینې پانې سړي ته د کار او عمل دوا په یاد وي او په کې د ترقي او تعالي د پاره غټ علت د غفلت سره مجادله ويني.

هو مسلمانانو به ايثار او قربانی د غفلت او جهل په مقابل کې کولی او په ژوندانه کې د دوی عالي مقصد همداوي چې خلک د حقيقت په رڼا منور کړي.

اوس به رايشو ديته چې غفلت څنگه پيدا کيږي؟ د دې دا ځواب دی چې دا مرض د عیاشی او ځان ځاني او د خدای پاک د هیرولو او په خپل ځان غره کیدلو ځني پيدا کيږي.

ځکه کوم هغه اشخاص چې له اندازې زیات عیاش شي او ټول فکر یې په خوړلو او اغوستلو او خوب کولو او د خپل استراحت په شا او خوا کې مصروف وي او ددې غم نکوي چې خوړل او څکل او اغوستل او خوب او استراحت چې دوام او بقی پيدا کوي. هلته چې په وطن کې څه وي او څه پيدا شي او په قوم او وطن او جامعه کې قوت او طاقت د ساتنې موجود شي او په محیط کې یو تر بله د نورو حیات او ژوند د ځان د حیات او ژوند دپاره علت او سبب وگڼي او که با لعکس په یوه جامعه او ټولنه کې خلک ټول په ځان مین او غره وي او هر چاته خپل عقل، فکر، کار، عمل، زور، قوت او طاقت د هر چا ځني بڼه قوي او محکم ښکاره کيږي او نور مخلوق ورته حیوان او څاروي معلوم شي نو دلته دا سړی د غفلت په یو طوفاني بحر کې ننوځي او دهلاکت سره مخامخ دی. که سړی سره دټولو اصلاحاتو د خدای پاک ځني غافله شي نو معلومیږي چې دا شخص په واقع کې بڼه سخت په غافلیدو دی. هو خپل ځان تری هیر دی خپل خالق نه پیژني حقيقت دا دی چې پوه سړی باید د دې رنگ خلکو په جل او بل تیر نه وځي.

پوهان د خپلو تجربو او د تاریخي حقو، معلوماتو په اثر په پوره یقین او تیقن د داسې خلکو جل او بل چې د خدای پاک د عبادت ځني غافل دی د هلاک او خسران سره مخامخ ويني د غفلت سره به اساسی مجادله په څه شانې وشي.

د دې پوښتنې ځواب زما په عقیده دادی د غفلت سره اساسي مجادله په محکم عزم او پوره میراني او په اخلاقي رنگ او د روحیاتو په پیژندنه او د جامعوی امراضو په تشخیص او د پوهانو په مرسته او کامل ثبات دا ټول چې د خدای پاک د ارادې سره یو ځای شي هلته نو سړی کولی شي چې په جامعه کې د حقيقي ژوند روح پو کړي او دغفلت سره اساسي مجادله وکړي.

دحیران والي علاج

کله چې سړی په حیاتي مشکلاتو اخته کيږي او د ژوندانه د پیچلو حقایقو سره مخ په مخ کيږي نو دا وخت په انسان باندي یو قسم حالت طاري کيږي چې هغه ته حیرت وايي.

لکه مثالیو سړی په اقتصادي مشکلاتو اخته وي او د ژوندانه هلې او زلی ئې دا نشي کولی چې د خپل کور ضروري شيان پوره کړي دا وخت نو دا سړی چورت وهي چې څه وکړي. آه رښتیا په داسې ابتر وخت کې سړی تر هوره شي او ځمکه ځای نه ورکوي او اسباب د

کارورته مهیا نه وي.

هو حقیقت دادی چې ډیر خلک کله چې د ژوندانه په مشکلاتو اخته شوي دي نو د دوی افکار دحیرت په طوفاني بحر کې د نجات وسایل نه مونده کوي. همدا وجه ده چې داسې افکار د سړی په روح باندې فشار راولي او د ژوندانه گړی پرې ترخې تیریري او خوف ددې په کې شته چې سړی سخت د مرض او جنون سره مخامخ شي. ددې مرض او رنځ د علاج د پاره پوهان داسې فرمایي:

« په چا کې چې دحیرت د مرض مبادي پیدا شي هلته نو دا په کار ده چې یو حُلي حقیقت ته متوجه او په دا عقیدې شي چې صرف په فکر کولو څه نه کیري تر څو د فکر سره کار او عمل ملگري ونه کړي.»

هو کله چې سړي ته د کار د اقدام دلایل متعارض بنکاره شول نو فکر دې وکړي چې ارجح یې کوم طرف ته دی چې په هماغه خوا لار شي.

کله چې یې په منطقي دلایلو خپله او یا د یو پوه دوست په مشوره ليارې د نجات پیدا کړه نو په هماغه طرف ته دې د کار او عمل مخه کړي او په یو طرف دې پوره زور واچوی او په تقدیري پېښو دې هیڅ چورت هم نه خرا بوي او د ځان سره دې ووائې چې زما وظیفه خو کار او عمل دی او دا خو دادی چې د خپلې وسعې سره سم ئې کوم.

البته چې مثبتې نتیجه نه ورکوي په دا کې به د پاک خدای حکمت وی زه به خپله وظیفه، کار او عمل ته دوام ورکوم او په تقدیري پېښو به دومره فکر نه خرابوم، چې آخر د بدن او د وجود عمارت مې خراب او د مرگ او جنون سره مخامخ شم او دا ځکه چې الله پاک رازق او روزي ورکونکی او مشکل خلاصونکی دی، مقدر اجل په خپلې نیتي سره هرو مرو رسیري چې ورنه د خلاصی مخلص نشته.

هو باید سړی په داسې وخت کې د ځان سره ووايي چې زه باید په خپل لاس ځان د حیرت په زهرو مسموم نه کړم. او خپل کار او عمل جدیت او فعالیت ته به دوام ورکوم.

زه باید څه وکړم؟

له کوم سړي ځنې لياره د کار خطاء شوي وه په یو سخت مشکل باندې لټار او حیران وو چې څه وکړي. آخر یو پوه سړي ته یې مراجعه وکړه غوښته یې چې د هغه په مشورې او استشارې سره د خپل تگ لياره معلومه کړي نو یې ورته وویلې چې په ما باندې داسې او داسې سخته راغلی هر څومره چې فکر و هم هیڅ نه شم معلومولی چې څه باید وکړم؟ غواړم چې ته را ته په خپل معقول فکر سره دا معلومه کړی چې زه باید څه وکړم او دا ځکه چې زه پوهیږم چې ته پوهیرې تا سره تجربه شته عقل او منطق لري ته که څه هم شار پار بنکاری او د عصر او زمانې په مود برابر نه یې بیا هم زه تا پیژنم چې ته څوک یې او تا سره څومره د کار او عقل استعداد شته؟ نو ځکه بیا هم عرض کوم او په ډیر احترام سره دستاسو د عالی فکر ځنې غواړم چې زه باید څه وکړم.

دا پوه فیلسوف وروسته ددې ځنې چې پوره یو ساعت فکر وهي او لاس په تندي مېني او کله نا کله ځمکه گره وي او په غاښونو سره خپله گوته چیچي مقصد دا چې وروسته د یو

پوره وخت ځني په دا ډول ځواب وايي:

گرانه داسې مه وایه او دا پوښتنه مه کوه چې زه باید څه وکړم او دا ځکه چې دا کار ته یوازې نه شي کولی که څه هم ته په یوه بڼه لپاره روان ئې لیکن چې نور در سره نوي او څوک دي ملگري ونه کړي هیڅ نه شي کولی.

د پښتو مثل دی « له یوه لاسه ټک نه وځي » نو بڼه داده چې داسې پوښتنه وکړي چې «زه باید څه وکړم؟» او ته باید څه وکړي؟ او هغه باید څه وکړي؟

دا وخت نو که مادر ته دا دروښودلی شوه چې دا د ستا کار دی او دا زما، او هغه د هغه، او عمل مو پرې وکړو، بیا هر څه کیدلی شي او هر څه آسانه دي. په عالم اسباب کې نن خلکو داسې کارونه وکړل چې پرون هیچا دا منلی نه شوه.

هو: خلکو وکړل نه یوازې تا او ما، او هغه، دا ځکه چې قدرت نظام د عالم په اجتماع سره جوړ کړي او په همدا اجتماع سره به چلیږي.

کوم هغه جوامع او ټولني چې څومره د اجتماع په اسرارو پوهیدلی نو هغومره د کار په شواخون پوهیږي او د نن مشکلات به یې سبا آسانه وی او سبا به یې بل سبا.

نوی زما زرگيه! ته په دا مه خفه کیره چې تا دا ونه کړی شو او په دا سودا کې یې چې د ناکامی علت می دادی چه زه د کولو لپاره نه پیژنم.

نه ته د کولو لپاره پیژنی او تا سره د کولو آرزو هم شته.

لیکن دومره ده چې ته غواړي چې په یو سرباندي هر څه وکړي.

نه ته داسې کوه چې د پوهانو په مرسته کار ته اقدام وکړه او په پوره اعتماد سره د کار

باکفایتو خلکو ځني کار واخله بیا به نو درته معلومه شي چې کار کیږي او که نه ته به په

خپله په دا پوه شي چې هر څه کیدونکي دي او هر څه کیږي لیکن په دا قسم او د اجتماع په برکت.

داؤ د زه باید څه وکړم؟ ځواب: چې د معقول او تجربه لرونکي فکر ځني یې بروز اوظهور کړي. د دي پوښتنې او ځواب ځني د اجتماع ژوند پرمخ تک د پاره د نړۍ په لاس بڼه په زړه پوري مطالب او ليار ښوونې راځي.

حقیقت دادی چې سړی یوازې په یوازې څه کولی نشي هرڅه په اشتراک المساعي سره

حاصلیږي. پدې ځواب کې د اعتماد د عبارت که څه هم ضمناً ویل شوي لکن یوه بڼه با معنی

نکته ده. دا چې به ځواب کې یې داهم ویلي چې د کار با کفایتو خلکو ځني کار واخله دا

نصیحت که په سرو زرو ولیکل شي ارزي او که همیشه په خپل فکر کې ورته ځای ورکړو، حق لري.

پاره زه خو د دی پوښتنې او ځواب د اوریدلو ځني دومره خوښ شوی یم چې په آخر کې د

دی نومیالي فیلسوف دا د عقل ځني ډکه جمله یو ځل بیا مکرر وم :

«بڼه داده چې داسې پوښتنه وکړي چې زه باید څه وکړم؟ ته باید څه وکړی؟ او هغه باید څه

کړي؟» زه نور څه نه وایم. دومره وایم په رښتیا چې رښتیا یې ویلي.

هو که ته ووايي چې زه زه یم او ته ته، نه به ته یې او نه به زه، او که ووايي چې ته زه

يم او زه ته، هم به ته ئي او هم به زه او هر څه به ځمونږ وي. د بسپته جهل علاج!

يعني د هغې نا پوهې علاج کوم چې انسان په کې په خپل علم او پوهې هم معتقد نوي دا مرض د ناپوهې مرض دی، چې په زده کړې سره محوه کيږي او د تحصيل په دوايي علاج کيدلی شي.

دا رنگ نا پوهې په ابتدا د عمر کې بده نده او هر سړی اول نه پوهيږي او بيا وروسته د سعيه او کوشش په اثر عالم او پوه شي.

هوکه سړی ابتدا پوه وي نو په بنوونځي، مکتب او مدرسي، تعليم او تعلم ته څه حاجت پاتي شي؟ نو معلومه شوه چې هر سړی اول عالم نوی، لکن وروسته د تحصيل ځني په يو څه پوه شي نو د ناپوهي مرض په ابتدا د عمر کې قبیح نه دی په زده کړې سره يې علاج کيدلی شي، او د پوهانو د پاره په کار دی چې د ناپوهانو د پاره به هميش د علم صفت او جهل مذمت کوي او د جهل د اضرارو دپاره به امثال او شواهد او هغه ناکاری پيښی چې د جهل په اثر راځي خلکو ته بيانوي.

دادی چې په دې لاندې ډول سره به زه هم يو څه د علم او پوهې په صفت او دجهل په مذمت کې د گرانو لوستونکو په حضور تقديم کړم :

انسان بايد فکر وکړي او په حال د انسان او دنورو حيواناتو کې عميق شي چې دا څه وجه ده چې انسان د نورو حيواناتو ځني ممتاز او په قباء « **ولقد کرمنا بنبی آدم** » ملبس دی. دا وخت به انسان ته داعقیده حاصله شي چه فضليت د انسان په نورو حيواناتو باندې په علم سره دی ، او په علم او پوهې سره انسان د عزت او اکرام منزلت حاصل کړی دی. له بلي خوا بايد انسان د جاهل او ناپوه حقيقت ته متوجه شي کوم چه هغه د علم په صفت سره متجلی او بنايسته نه وي نو دا وخت به دا ورته واضح شي چه جاهل په شمار د بي خولي حيواناتو کښې حسابيږي او د حيواناتو په شمار کښې دی. همدا وجه ده چه جاهل او نا پوه کله چه د عقلاو، فضلاو او پوهانو مجلس ته حاضريري او هغوی په علمي مسائلو کښې بحث کوي او اجتماعي، اخلاقي، سياسي، ادبي او مذهبي تحقيقات او توضيحات کوي، هلته جاهل په يو عالم سکوت مبتلا او په زړه کښې ئي د غم غوښل وي.

هو خبرې به نشي کولی او د بل په خبرو به نه پوهيږي او دجهالو او نا پوهانو مجلس به نوی چه د چتباتو او ناپيريټو به وينا کښې جاهل هم څه فعاليت ښکاره کړي نوځکه جاهل د پوهانو په مجلس کښې زيات خفه او ملول وي.

حقيقت دا دی چه دا رنگه نا پوهان چه خپل قيمتي وخت يې عبث کړی وي او د مکتب او د مدرسې ځني يې استفاده نه وی کړي او هميش په لهوه او لعب کښې يې خوند اخستی او د حيات په مرموزه اسرارو نه وي خبر نو د حيواناتو ځني هم مبتدئ دی ځکه حيوانات خپل طبعي او خلقي قوت او طاقت کوم چه هغه د بل په واک او اختيار کښې دی دبل په ارادې په کار اچوي، په خلاف د ناپوه انسان ځني ناپوه انسان خو خپل هغه استعداد چه دعلم او زده

کړي د پاره آماده وو په کار وانچول او ده دا ونه کړه چې په زیار او زحمت سره د علم په صفت موصوف او د جامعي او ټولني د پاره د کار غړی شوی وي. نو ځکه نا پوه انسان د حیوان لایعقل ځني مبتردی، بلکه نا پوه انسان د جماداتونه هم بنکته دی ځکه جمادات تیره لوته او داسې نور غیر نامي او نه لویدونکي اجسام په خپل طبعي استعداد سره د انسان په اختیار کښي دي او ناپوه انسان خو خپل اختیار د بل په اختیار ورکړي او خپل په خپله یې خپل موجودیت لکه د جماد په شاني کړخولی. همدوجه ده چه خدای پاک فرمائي: « **أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ** » (د اعراف سوره، ۱۷۹ آیت).

د یونان ستر عالم او فیلسوف ارسطاطاليس ویلي که کوم لیدونکی (بینا) د یونابینا لاس ونیسی او دواړه په ځاکی ولویږي ، نو په شقاوت او بدبختی کښي خو دواړه شریک شول ، لکن نا بینا ددی له امله چه عاجز وو او استعداد د لیدلو ئي نه در لوده معذور او مرحوم شمیرلی شي، او بینا ملامت او مقصر دی. هو ده ته خدای پاک سترگی ورکړی وي عقل یې در لوده نو ځکه خپل عقل اولیدلو ته مقصر او ملامت دی.

یو عربي شاعر وايي:

ولم ار فی عیوب الناس عیباً + کنقص القادرین علی التمام

وايي زه نه وینم په عیبو د خلکو کښي داسي عیب په شانی لکه چه نقص او عیب د قادرینو دی په تمام والی د کار باندي هو په رښتیا چه په اتفاق د صاحبانو د عقل او نقل هیڅ کوم فضیلت یې د علم نه حاصلیري. همدا وجه ده چه پاک الله خپل حبیب محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ته فرمائي (قل رب زدنی علماً) وائي: ووايه چې ای مربي زما په علم کښي مي زیاتوالی وکړی.

کله چه حضرت عایشه رضی الله تعالی عنها رسول صلی الله علیه وسلم ځني پوښتنه وکړه چه په څه شي سره فضیلت د خلکو په خلکو سره پیدا کیږي حضرت محمد صلی الله علیه وسلم ورته په ځواب کي وویلي چه په عقل سره.

یو ورځي انحضرت صلی الله علیه وسلم علي کرم الله وجهه ته فرمایل: « **یا علی اذا تقرب الناس الی خالقهم بانواع البرفتقرب بعقلک تسبقهم با لدرجات و نزلفی**».

د ترجمي حاصل: (ای علي کله چه د ستا او د نورو خلکومسابقه راغله په زیات نزدی والي او تقرب سره دربار د خالق جل جلاله ته اوخلکو غوښتل چه ځان نزدی کړی په اقسامو د نیکیو سره، نو ته ځان نزدی کړه په عقل سره، نو پدی مسابقه کي به ته په دوی باندي په پیرو درجو او قرب سره په هغي باندي مخکښی شي.)

په یو حدیث شریف کښي راغلي: « **الناس اما عالم او متعلم و الباقي همج** » خلک په دوه قسم دي یو قسم عالم دي او بل متعلم باقی نور خلک لکه واره واره مچانو په شاني دي. یو صحابي د آنحضرت محمد صلی الله علیه وسلم ځني سوال وکړو چی گوم عمل بهتر دی . رسول صلی الله علیه وسلم جواب کي ورته وویلي (علم) په دري کرته صحابي همدا سوال وکړو او رسول صلی الله علیه وسلم همدا ځواب وویلي. اخر صحابی وویلي، چه زه د عمل

خني سوال كوم او تاسي په علم سره خواب راکوي. رسول الله صلی الله عليه وسلم ورته وويلي چي لږ عمل سره د علم خني دا بهتر دي د ډير عمل خني چه د جهل ناپوهی سره وي.

د مرکب جهل علاج

يعني د هغي ناپوهي علاج كوم چه ناپوه په کبني په خپل ناپوهی باندي د پوهي، علم يقين او عقیده لري.

د مرکب جهل په حقيقت باندي د بنه پوهېدو لپاره لاندي شعر ډېر بنه بيانونکی دی:

آن کس که بداند و بداند که بداند + اسب خرد از گنبد گردون بجهاند
آن کس که بداند و نداند که بداند + آگاه نماييد که بس خفته نمائد
آن کس که نداند و بداند که نداند + لنگان خرک خویش به منزل برساند
آن کس که نداند و نداند که نداند + در جهل مرکب ابدالهر بماند (1)

لکه چه اطباء او ډاکتران د خيني مزمنو امراضو او رنخونو د علاج عاجز دي همدا رنگه د نفسي او روجي امراضو اطباء او ډاکتران د مرکب جهل د علاج نه عاجز دي او دا ځکه چه دا رنگ خلک سره د ناپوهی خني د پوهي دعوا هم کوي او ديته نه حاضريري چه ځان په خپلي نا پوهی خبر کړي.

حضرت عیسی نبینا وعلیه الصلوة والسلام به ويلي:

چه زه د مورنی وړوند او د ابرص د مرض له علاجه عاجز نه یم لکن زه د احمق له علاجه عاجز یم.

دومره ده چه يو څه سړي ته لږ قدري اطمینان ورکوي چه گوندي د دي مرض مصیبت رسيدلو خلکو به علاج پرې وشي هغه دا دی چه په دا رنگ خلکو دی د رياضي او ساينس علوم وويل شي لکه حساب او هندسه او داسي نور ځکه چه په علومو کبني حقایق په سترکو مشاهده کيري او مطالب بدهت ته رسيري. ځکه چه د دي علومو په ويلو کبني به ورته يو لذت حاصل شي او په حقایقو باندي به يوڅه پوه او عادي شي گوندي په ورو ورو سره دا مرکب جاهل يو وخت په خپلو خطاوو پوه او ددی دعوا ونکړي چه زه پوه یم او په دي وسيله دده د جهل بسیطه شي او بيا ديته حاضر شي چه خپل خطاوي د علم په برکت سره محوی کړي او د بسیطه جهل خني هم نجات ومومي.
محترم لوستونکي !

به خدای خبر چه د څنکه ناپوهانو سره مخامخ شوي وي او زه نه پوهيرم چي دوی به كوم جاهل مرکب ليدلی وي او که نه او يا دوی به داسي نا پوه چه د سړي زړه خوری او آسمانی تندر به وي چيرته ليدلی وي او که نه لیکن ما په خپله خوزبنت ډير داسي ناپوهانو سره خپل زړه خورلی او خيني داسي مرکب جاهلانو سره مخامخ شوی یم چي تر ننه پوري په دي عقیده یم چه دا سړی به هيڅ د ساينس او رياضي په علومو او د افلاطون او بو علي سينا او د

نابغه پوهانو په تعليم به پوه او انسان نه شي.

هوچه په لوح محفوظ بنکلي لیوني وي + به تعليم د معلم به هوښيارنه شي

لیکن زمونږ وظیفه دا ده چه اول د پوهي د پاره سعیه لرو او په آخر کښي به دعاء ورته کوو.

یاددونه :

(1) دغه شعر چی خداخښلی داکتر صاحب «سعید افغانی» په خپل کتاب کی ترینه یادونه کړی ، دهغه شاعر نوم دی « ابن یمین فریومدی یا سبزواری » د امیر تیمور د وخت شاعر دی .دغه شاعر په اتم پیړی کی تیر شوی .اودخرسان قدیم له مشهور شاعرانو ځنی دی .
آن کس که بداند و بداند که بداند + اسب خرد از گنبد گردون بجهاند
آن کس که بداند و نداند که بداند + آگاه نمایید که بس خفته نماند
آن کس که نداند و بداند که نداند + لنگان خرک خویش به منزل برساند
آن کس که نداند و نداند که نداند + در جهل مرکب ابدالهر بماند
آنکس که نداند و نخواهد که بداند+حیف است چنین جانوری زنده بماند

پیژندنه:

دغټو او لویو مهمومسائلو څخه د جامعی او ټولني د هر ډول د لوړتیا او ترقي تشخیص پري ټاکل کیري هغه قوت او طاقت دپیژندلو دی.

که څه هم دا قوت د اصل تخلیق په اعتبار او لحاظ د مخلوق د اختیاراتو نه پورته او لوړ دی او د خالق جل جلال له په علم او حکمت پوري مربوط او منوطه دی او مونږمخلوق ته روا نه ده چې خلک به د دی قوت په ضعف او لږوالي کې چې د پاک خدای عطاء او پیرزوینه ده مسئول کڼواو دا ځکه چې ممکن حقیقي حکیم به د خپل مخلوق مصالح او فواید په دې کې گوري چې ځینی خلکو لره به په ځینی نورو باندي په اصل تخلیق کې ترجیح او فوقیت ورکوي، لاکن کوم هغه شی چې انسان په هغه کې مسئولیت لري هغه د پیژندلو دحس نه تربیه کول دي.

هوکه مونږ دجامعی د دردونو او د طن بیرته پاتي کیدو ته ښه عمیق او متوجه شو نو یواځي کوم شی چې زیات او دهر څه نه اول د توجه وړ دی او د ټولو نه چې کوم یو مهم او غټ علت سري ته ښکاريزي هغه همدغه د نه پیژندلو مرض دی.

د مثال په ډول که زمونږ مریض په خپل طبیعت پوه وی او د خپل صحت سره یی موافق او مطابق اشیاء پیژندلی او د خپل د تشخیص مراعات یی کولی نو به ضرور په مرض نه اخته کیده په دوهم درجه کې که زمونږ ډاکترانو او طبیبانو د مرض په تشخیص کې کافی لیاقت درلودی نو به په عالم اسباب کې دومره امراض او د مرض به دومره طوالت او تلفات نه وي. همدا وجه ده چې امراض ورځ په ورځ زیاتیري. طبیبان او ډاکتران د مرض په تعین او تشخیص کې ضعیف دي او کله نا کله لا مهلکی دواوي ورکوي. همدا رنگه د اجتماعی حیات په هره برخه کې په اصل احتیاج باندي ځان پوه کول او عمل او پیژندنه دلایقو اشخاصو او

بیا ورته کار ورکول لازمي او ضروري دي.

هود هر څه نه اول دا خبره ډیره ضروري ده چې اصل احتیاج معلوم کړو او د عقل په حاصل پسې بډې و نه وهو، او د اصل احتیاج معلومولو د پاره فکرونه په کار واچو او دخلکو شور، فغان او آه ته غور کیدو. د پوهو لایقو اشخاصونه معاونت او مرسته و غواړو او له هرې خوا نه معلومات را غونډ کړو. کله مو چې ټول احتیاجات او دخلکو دردونه راغونډ او معلوم کړل بیا نو د حل او اجراء دپاره باید ضروري او لازمي کار ته د ټولونه او له موقع ور کړو.

تر څو چې د وس په موافق او ایجاباتو مطابق د وخت سره برابر په بنه ترتیب کارونه اجراء او حل شی کله مو چې د اصل احتیاج معلومول او د ضروري او حتمي کار و جدا کول سره وکړل نو بیا هم باید په یاد ولرو چې یوازې په یوازې د حل لپاره د کار د خلکو پیژندنه ده. هو د کار د عاملو اشخاصو د پیژندلو د پاره ډیر دقت او اهمیت ورکول په کار دي. دا ځکه چې هیڅ کار خپل په خپله نه اجراء شوی او نه اجراء کیري.

د پاک الله (ج) حکمت او لطف دی چې مونږ ته یې توفیق او طاقت را کړای چې ټول مشکلات او تکالیف او د کار کولو موانع په تحمل، زیار او دقت سره پورته کړو. هو د دنیا مشکلات په عقل حل کیري او د عقل پیژندنه د خلکو کار دی. دا هم باید ووايم او ومنله شي چې د کار معلومولو او عاقلو شخصیتونو پیژندلو د پاره باید د خلکو د لیاقت او نکاوت د ټولو خواو مراعات او لحاظ وساتل شی او بیا ورته په کامل اعتماد او صلاحیت کار په غاړه واچول شي. دا وخت نو بیا حق لرو چې د کار او اجراءاتو نه یې د بنې نتیجو او ثمرې امید او انتظار وکړو.

هود کار خلک باید وپیژنو د کار ماشین پرزی باید د غافل، غادر، خائین، کاذب، بوټ پاک اشخاصو په لاس ور نه کړو. یقین وکړئ چې دا کسان خلک متنفر کوي، فساد راولي او د مملکت نظام خرابوي. اوس چې د حکومت او معارف په توجه او زیار جامعه روښانه او خلک پوه شوای دی، نه بنیایي چې مونږ په خلکو باندي د نا پوهو او غافلو خیال وکړو.

هو: خلک پوهیږي او هغه اشخاص چې د ملت او حکومت د سعادت، فلاح، رفاهیت د پاره کار کوي، پیژني یې. خلک گوري او تجربې کوي چې کوم کوم اشخاص د کار لیاقت، طاقت او صلاحیت د وطن سره عشق او علاقه لري.

د محترمو لوستونکو د توجه د جلبو لودپاره غواړم دا هم عرض کړم چې کارکول کومي مخصوصي قافبي او مود ته احتیاج نه حس کوي او نه خاص د تخصص په پانی پوري توقف لري.

هومنم چې تربیه بنه ده او تعلیم ضروري دی. لیکن د کار د پاره صحیح مغز او تجربه ډیره حتمي ده او دا ځکه چه صحیح ماغزه او د تجربې خاوندان په لږو معلوماتو سره هم دکار په وقت کې داسې صحیح نتایج او ثمرات ورکوي چې یوازی د پیلوم صاحبان هغی ته نه وررسیږي. کف او کالر عصری جامی مود

او فیشن د کار د پاره ضروری نه دی او نه د مثال په ډول ریره، پکړی، چین او څادر د کار سره منافات لری.

محترم لوستونکي دا خیال ونکړي چې زه گوندې د تربیې او مکتب، دبستان او طبی ډاکټري د معلوماتو او فوایدونه منکریم. نه نه داسی نه ده. زما اصلي، اساسی هدف او منظور د خلکو پیژندلوکي ډیر دقت او پلټنه ده. دا ددې د پاره چې د خلکو په صوری او ظاهری قافیه او د رنگ په غوروالي او په غټو غټو قالبی خبرو غلطه نه شو. ځکه چې علم او فضل جدا کار او عمل علیحده شیان دي او تجربه ځان ته منازل لري. همدا وجه ده چې ډیر اشخاص په کار او عمل کې کامل دي لکن په علم او فضل کې ناقص دی.

نو کوم هغه اشخاص چې په علم فضل کار او عمل کې ښه وي او بیا لا تجربه هم لري. زه دا نه وایم چې دا رنگ خلک د احترام او قدر لیاقت نه لري زه د داسې اشخاصو د قدر او اهمیت ملگری یم ځکه دا قسم خلک پوهیږي چې جامعه او ټولنه کوم کوم مشکلات او احتیاجات لري او د کار کولو صورت او صحیح اجراءات په څه قسم او په څه شوا خون وي او دا رنگ خلک په علم او فضل کار، عمل او تجربې سره د اشخاصو قدر او احترام لري. دی په صحیح کار او دخلق الله د احتیاجاتو او اړتیاوو په حل کولو کې لذت حس کوي. زه د داسې حس نه په ښه صحیح سالم حس او د ملت او حکومت د دردونو د پاره په مجربي نسخی سره تعبیر کوم دا شریف حس یعنی دا دخلکو پیژندلو قوت او اهل ته کار ورکول او نه عاطل کول. یوه جامعه او ټولنه زرتو زره مخ په پورته بیایي زه دایقین لرم چې د حکومت په توجه او د معارف په مرسته او تبلیغ به دا حس ورځ په ورځ تقویه کیږي او د مقتدرو اشخاصو نه امید لرم چې دا د قدر وړ حس تقویه او د جامعی ټول مفاسد محوه کړي.

د سعادت معراج:

شک نشته چه پاک خدای ماشین د حرکت د دنیا د انسانانو په لاس ورکړي او لکه چه کتل کیږي انسانانو ترینه د عقل او فکر او کار په اندازی سره فوائد اخیستی داهم باید وویل شي چه کار په تربیې سره کیږي او طبعی پوه په تعلیم او تعلم او تجربې سره درجه په درجه کمال ته رسیږي.

هو کله چه د خلکو تربیه او سویه ښه شي او وکړای شي چه د دینی او دنیوي په لیاړو او چارو پوه شي بیانو دا ویلو شوچه حقیقتاً دا قوم د فلاح او سعادت معراج ته و رسیده همدا وجه ده چه کوم قوم او ملت او حکومت چه د معارف په شقوقو کښې ترقی او تربیې په لیاړه او چارو کښې بریالی او موفق شوی. هغه جامعه او ټولنه په واقع کښې د ژوندانه په رازونو او اسرارو عالمه د نورو محتاج الیه کرخیدلی شي. بالعکس کوم شخص او یا کوم قوم چه د تربیې د رڼا په حقیقی معنی سره وروسته او لری ولیدلی وي هغه نشي کولی چه ترقی وکړي او ترقی لاڅه کړي چه خپل موجودیت قدرې محافظه او وساتلی شي. همدا وجه ده چه سالک وائي:

قلندران طریقت به نیم جو نخرند - قباي اطلس آنکس که از هنر عاریست

زه په دا عقیده لرم چه د دنیا وگړي او یا قوم او ملت به هله کامیابیری چه د معارف په ټولو شقوقو کښې عملاً پوه او بیا په توازن سره خپلې لیارې او چارې سمې او برابرې کړي. دا د معارف وظیفه گڼو چه د افکارو په روزنه کوي او خلک به با تعلیمه او تربیه گړخوي او دا د معارف کار دی چه هر څه نه اول باید د تربیې د پاره د کار خلک و پیژني او کار وکړي، بیا د کار د خلکو فریضه ده چه د کار د پاره په توازن سره سړی جوړ کړي او جامعي ته تقدیم او د عمل میدان ته راوباسي.

داد معارف کار دی چه د صداقت، سیاست، ثبات، شجاعت، پاک نفسی، حلم، اخلاق او صبر په اندازې به خلک پوه کوي، فائدي او نقصان ته به ئی را بیداروي. زه په دا کښې څه نه وایم چه زمونږ په معارف کښې څومره مصرف شوی او کیري او په معارف کښې د مصرف په اندازه خلک تربیه کیري او که نه کارئې لایقو خلکو ته ورکړي. او ځینگه او نه په داسی مسائلو کښې زما غرض شته زه خپل ایماني او وجداني وظیفه او دنده همدا بولم چه همیشه همدا ووايم چه افغانستان نن په علم او پوه کښې د پرون ځنې یو په سله ډیر ښه دی. پرون په یوه کلي کښې څه چه په یوه قریه کښې یو لوستونکی او لیکونکی هم نه امان په هر کلي او قریه کښې ډیر ډیر خلک لوستونکي او لیکونکي پیدا شوي او ډیرو لوستلو او اوریدلو نه مو نورسر په درد شو.

هو اوس مونږ ته سره د دومره ډیره ویلو او لوستلو یو څه په چه خوله کار هم لازم دی. مونږ ته دا په کار ده چه خپلې دشتي او میري آبادې، کافي فابریکي پیدا کړو او ترینه کار واخلو. خپل زراعتي او صنعتي چارې سمې او دي دومره بیکارو خلکو دپاره کار پیدا کړو. دا ځکه چه د وطن غټه سرمایه خلکو ته کار پیدا کول او په دا وسیله د خلکو د اقتصادي مشکلاتو مراعات دی. مونږ باید ښه زیات عمیق شو چه واردات مو د صادراتو نه لوړ نه شي، دا ځکه که واردات مو د صادراتو نه لوړ شول نو د وطن شته به مو ټول په زیب او زینت او فیشن لوکس جامو او سامان او رنگ او روغن صرف شي او اقتصادي ستونځې به مو ډیرې شي.

مونږ باید پدې پوه شو چه دا وطن زمونږ دی او د وطن ترقي او تعالی به په خلکو او په کار سره کیري.

هو وطن په خلکو ښه ښکاري او خلک په کار او کسب مونږ باید داسې و نکړو چه ځان ځنې قصداً تیار خواره جوړکړو او په کار کولو وشرمیرو. داسې ونکړو چه په آفرین او شابس پسي مو زړه وچوي.

هو مونږ باید د خپل ځان په صفت او مدحي مین او خوښ تر داسې اندازې نه شو چه ترینه مَن مَن غوښي واخلو او کوم عاجزسړی چه هغه د صفت او مدحي په فن کښې مبتدي وي او نشي کولی چه خلک په تشو خبرو خوښ کړي هغه بد و گڼو. مونږ باید په دا غلطه خبرو ونه غولیرو چه خلک ئی نه کړي نو مونږ به ئی ولي وکړو. دا ځکه چه هر څوک ځان ځان ته مسئولیت لري.

هو که خلکو کار ته نه پرېښودلم هلته نو بیا حق لرو چه قراره په قراره استراحت وکړو او یا دغم سندری ووايو. نه مونږ باید دا ونه وایو چه جولایم او که نداف.

هو باید لاس و اچوو او پینو ته حرکت ورکړو چه ورځ په ورځ خپل کار او صنعت بڼه کړو. ځما مقصد دا دی چه داسې نه شو چه نظریات لوړ خبرې پیرې او عمل لږ. داسې نه شو چه خیالاتو او او هامو د تطبیق د پاره د کار نه لاس واخلو. دا خو ډیره بڼه ده باید آفرین ووايم چه د سعادت دپاره مونږ لوړ لوړ چورتونه وهو لکن دا غلطه ده چه کار نکړو او بیا لا یوعالم، پوه او تجربو کار هغه چه د ده ماغزه پیر څه ویني او د خلکو په غلطی باندې هم بڼه پوهیرم او د قوم او د وطن د خدمت د پاره زښت ډیر ارمانونه لري، ترینه کار وانه خلو. هو د سعادت معراج او د وطن ترقي او تعالي په دې کښې ده چه ځان پوه کړو. خلک پوه کړو. کار وکړو او د کار خلکو ځني کار واخلو، ترڅو دځان او قوم او د وطن او ددنیا د موفقیت د پاره قدم پورته کړو.

د دنیا موفقیت

انسان د دین، ایمان او وجدان په لحاظ مجبور او مسئول دی چه د خپل وس او طاقت سره سم هغه ووائې او ولیکي په کوم کښې چه د خلکو او د انساني ټولني گټه او فایده وي. دا دسلیم طبعیت حس او ذوق او پوهو کسانو نظریه ده چه د عالم د اصلاح له امله دی په حکیمانه صورت سره د جامعی د خیر او فلاح لپاره کار وشي. نو ځکه زه غواړم چه د گرانو لوستونکي د معلوماتو له پاره څه حقایق د دنیا د موفقیت تر عنوان لاندې ولیکم. په دا ترڅ کښې د انصاف له خاوندانو څخه هیله لرم چه د تعصب نه کار وانخلي او د مضمون مقصد په پوره دقت سره ملاحظه او مطالعه کړي او د لاندی سوال(س) او جواب (ج) او تحقیق ته بڼه ځیرشي.

س: دنیا د کشف او اختراع په سلسله کښې مخکې تللي او که نه بیرته پاتي ده؟

ج: صنعتي، زراعتي، تجارتي، طبي، او علمي چاري او پلټني حتی آسمان دختلو قصد او دعوه، حربي آلات اوسامانونه د اتم او هایدروجن بمونه په ښکاره او واضح ډول ثابتوي چه دنیا د کشف او اختراع په سلسله کښې ډیر مخکې تللی ده.

س: نو په خوا دا دومره کشفیات او اختراعات ولي نه وه؟

ج: ددې فلسفه دا ده چه ورستنو خلکو د پاره مخکینیو خلکو مبادي پیدا کړي وو نو دوی په لټه کښې کوم تکلیف ته محتاج نه شول او له همدغه مقدماتي مباديو نه ئي گټه او نتیجه واخسته او وروسته تر یوې لږې سعی او هڅې په نوي کشف او اختراع موفق او بريالي شول.

س: دې عصر ته باید بريالی او موفق عصر ووايو، ځکه د مباديو نه مقصد ته مرتبه په مرتبه په واقع کښې همدا عصر و رسید او که نه؟

ج: - هو: ولی نه؟ دا دومره ښکلې منظري، لکس مالونه او موټر، الوتکي، نوی مود، صنعتي او زراعتي ماشینونه، دسفر د پاره بڼه مستریح وسایل، بڼه رنگارنگ حربي آلات او اسباب، د مریضو او د ناجوریو د پاره ښي شفاخانې او ډاکتران، د اوسیدو او سکونت له امله بڼه عمارتونه او ودانۍ، د میو ډک باغ (بن) راز راز طعامونه، او خوراکونه، خواړه آوازونه، د راډیو اختراع بالاخره څه چه لیدل کیري او اوریدلی شی دا ډول د دې عصر د نوابغو او فیلسوفانو بريالیتوب او د مخکینو د زیار نتیجه او پایله ده. اما ډیر افسوس که څوک د خوند د

پاره څوک پریردي او د عالم د تخریبي افکارو او هر ج مرج او د انسان د محوه کونکي امراضو مخه ونیول شي. ځکه هر څه که وی او انسان نه وی نو څوک به ئی څه کړی. دا دومره قتل او قتل. د دنیا دوه غم نه ډک عمومي جنگونه او په هر مملکت کښې اخ او دب او د کوریا د لښکر د جکړې، د سودان او سویز د کانال معامله، د عربو او یهودانو چور او چپاول، د مراکش او تونس اختلاف، لانجی، مظاهری او ظلمونه، په غربي او شرقي آلمان کې ناکلاری، دهند او پاکستان قتلونه، د ایران د نفتو ځنډنې واقعه، د متحدینو د نوی قومانداني جوړول او نظامی پکتونه، د دنیا په هر کوټ کښې فکري اختلافات، نا حقه دعوي، جبر او تشدد، او حق پټول، ځان ځاني سیاست، ډول ډول مذهبونه، مسلکونه او عقیدې، استعماري خیالات، حتی چه دنیا بالکل د انسان د حرص او طول اصل له لاسه سره د دومره کشف او اختراع او پرمختگ د اور کوره گرځیدلی ده. داد اتوم او هیډروجن د بمو د آثارو نه داسې معلومیري چه د تباهی نښې او علامې دي او سړی په دې سودا کښې غورځوي چه د انسان نسل به یو حل بیخي د ځمکې له مخې محوه شي.

س: دا خو نو بالکل موفقیت او بریالیتوب نه شو بلکه ناکامی، وړانې، خرابي ده. معلومه شوه چه د نوابغو مخترعینو، فیلسوفانو کاشفینو دومره آوازي چټي دروغ او پف دي. دا خو که دا نور حیوانات پرمونږ پوه او خبرشي باید وځاندي او د تمسخر په ډول آفرین او تحسین راکړي؟

ج: هو شک ئی گنئ؟ وړانې- خرابي به نور ځنکه وي. واقعي فیلسوفان او مخترعین کاشفین، خو هغه وي چه لا اقل د خپل مستریح حیات، د آرام ژوندون او د انتظام د وسائلو علم او عمل ولري. حیوانات هم خپل منځ کښې یوتر بله عاطفه لري. مثلاً باز د باز، شنډله شنډ، لیوه د لیوه، پیرانگ د پیرانگ. همدارنکه نورڅیرونکي او نه څیرونکي حیوانات یو له بله خپل په مینځ کښې رعایت کوي، خو پرته له انسانه چه خپل په مابین کښې سره خوري. یو پر بل باندې تجاوز او تیری کوي.

س: دا ولی او په څه په دنیا کښې دومره نا کلاري پیدا شوي ده؟

ج: دا سوال ډیر مغلق دی. سړی د فکر په جولان او حرکت کښې ستومانه کوي. بیا هم ماته د ډیر غور او دقت په لحاظ او د مذهب له لیاري ثابته شوي ده چه دا ټول د پاک خدای د عدم اطاعت او نا فرماني آثار او د انسان په خپل کمال غره کیدلو نتیجه او پایله ده. نن له یوه طرفه د دنیا پرمخ تگ او ترقي او له بلې خو د اخلاقو ضعف تنزل او دا عجب او نادر وقایع راز راز او رنگارنگ مذاهب ډول ډول افکار مختلف سیاستونه د دنیا کشمکش او های، هوی دا تخریبي آلات سړی حق حیرانوي او په انتهائي فکر او صحیح تعقل کښې ضرور په دې اقرار کوي چه یو خالق الکل مرې، مدبر ذات شته چه په خپل حکمت ئی دا لوی ماشین د دنیا په لکونو لکونو پرزو سره چالان او روان کړی دی. خلکو ته بنیې چي په دنیا یو بل لوی واک لرونکی ذات شته چي هغه ته تاسې ټول طوعاً او کرهاً راجع او تابع یاست. که خلک د ده د دین په امر او نهی او هدایاتو روان شي نو به د انسان ټولې عقیدې او اړیکې حل او د دنیا په

ټولو چاروګې به د حق دین په رڼا کې فائده او ثمره واخلي.

س: په دنیا کې څومره ادیان او مذاهب دي؟

ج: په دنیا کې ادیان او مذاهب له حد نه وتلي دي.

س: دا ټول ادیان حق دي او که یو؟

ج: ددې عصر د عمل د پاره یو دین حق دی او حق په ځای د خلاف کې علمي

تحقیق او څیړنه وائي چه یو دی.

س: دا دومره نور باطن ادیان چا پیدا کړي چې د خلکو د هلاک موجب شوي

دي؟

ج: د استعمار د مغزو خاوندانو د قوم ناقصو رئیسانو پیدا کړل او دا ځکه چې د بربریت

فرعونیت خاوندان چې کله پوه شوي دي چې په دا لیاره زه خپله شخصي فائده نشم کولی او دا

اقتدار به زمانه لار شي نو د دین او مذهب په نامه ئې ډیر ساده خلک غولولي دي او په دا

چل او دوکه ماری ئې خپل شوم مقاصد او اغراض حاصل کړي.

هو: د دنیا با تجربه او با تربیه منصف خلک پدې پوهیږي چې دا خبره حقه او ثابت ده او دا

ځکه نن که یوځل په ټولې دنیا نظر واچول شي نو د دنیا په ټولو نا کلاریو نا آرامیو کې د

استعمار او استثمار خاوندان پوره لاس لري.

س: ددې غټې نا آرامۍ، اختلاف، تشدد، علاج به څوک وکړي چې ټول خلک د یوه حق دین

لاندې را جمعه شي او په آرامۍ، خوښې ازادې د یورنګې په فضا کې ژوند وکړي؟

ج: د دې سخت مرض علاج هم سخت دی. ځکه چې په نړۍ کې بالکل عدم اعتماد او د

اخلاقو ضعف جاري دی. بیا هم که په نړیواله او بین المللی موسسه کې واقعاً بین المللي

اشخاص، ښه عالمان، د موازني با تجربه صالح نماینده گان سره ټول او په تمامه معنی خدای

پاک ته راجع شي او د صحیح مذهب او آسماني حکم دین په اساس خپل جریانات شروع او

پیل کړي نو د خدای پاک په فضل او د دوی د جد جهد او د صحیح تدبیر په اثر به ټول

اختلافات، روحي امراض محوه او په حقیقي صورت سره به په یو آرام، آزاد، مسعود

ژوندون مشرف شي.

د ویرې علاج:

کله چې د نفس تصور او خیال د یو ناوړه آینده پېښې چې په دفعې د هغې باندي قادر نه وی

وکړی په دا وخت کې نو په نفس باندي خوف او ویره طاري کيږي او په زړه باندي تکان،

خفگان او غم او په اندامونو باندي ویره ده. تشنج او ارتعاش راځي.

ویره د بدن د پاره زیات خطرات پیدا کوي او ډیر کرته پخوا د وقوع د هغه واقعي چې سړی

ئې د بدن عواقبو ځنې ویريزي مهلک عواقب پېښوي.

مثلاً سړی که په یوه دشته او صحرا کې روان وي او په زړه باندي ئې دا ویره راشي چې

دلته په کوم پړانګ او یا لیوه راشي او ما به وخوري او دا خوف د ده په زړه باندي استیلا

وکړي او طریان ئې مخ په زیات والی لار شي آخر پخوا ددې ځینې چې لیوه او یا پړانګ

ورته ضرر ورسوي زړه ئې چوي.

او يا مثلاً حتی خلک غواړي چې کوم کار وکړي لکن پخوا له کولو د کار ځني په خيال د کولو د کار کې يو خوف د ده په زړه باندې راځي چې په نتيجه او پايله کې د دا رنگ خلکو ځني هر څه خطاء شي او يا مثلاً مرض چې سړی په کې د مرگ د ويري له امله دومره په خوف کې شي چې په نتيجه کې مرض او رنځ پاتې او ويره د مرگ موجب وگرځي، کوم هغه اسباب چې د ويري موجب کيږي يا به اصلاحي کار وي او يا به اختلالي، چې ددې هر يو د پاره به علاج وبنودلی شي.

ويړه په څلور قسمه ده:

(۱) يو قسم ئې هغه ويړه ده چې د وقوع د امر ممکن او احتمالي شي. ځني پيښه شوي وي يعنې داسې يو شی وي چې د سړی د قوت او طاقت ځني بهر او بيرون وي.

(۲) او دوهم، هغه قسم ويړه ده چې د وقوع د امر ممکن چې د سړي په خپل قدرت او اختيار کې وي او هغه کار يواصلاحي کار وي پيدا شوی وي لکه مثلاً سړی خيال وکړي چې ظالم به د ظلم ځني منع او د مظلوم سره به معاونت کوم. په دا وخت کې يوه ويړه پيدا شي چې نه چې ظالم د ظلم سلسله زما پورې به هم وغوځوي.

(۳) دريم قسم ويړه هغه قسم ده چې د وقوع د داسې امر چې هغه امر ممکن وي او د سړي په اختيار کې هم وي او يو د فساد او اختلال کار وي نشوه او نمائی کړی وي. مثلاً چې سړی خيال وکړي چې د وطن او د خاورې انتظام او د سپلين به خرابوم. نو په دا وخت کې يوه ويړه پيدا شي چې د اقتدار خلک به مې حبس او يا مړ کړي.

(۴) څلورم هغه قسم ويړه ده چې له امله د يو ضروري امر لکه د مرگ د خيال نه پيدا شي. ويړه په دا څلور واړو اقسامو سره يو نفسي او روحي مرض دی او ددې مرض د پاره روحي دوا په کار ده. نو ځکه دا لازموي چې لوستونکی دې دا نسخه ياده کړي او د خپلې ويري د مرض علاج دې پرې وکړي.

د اول قسم ويړې دا چې ويړه له داسې امر ممکن احتمالي شي ځني پيښه شوي وي چې د سړي په اختيار کې نه وي.

علاج ئې دا دی چې سړی بايد ژرتر ژره داسې افکار قطعې کړي او زړه ته ډاډ ورکړي چې دا يو احتمالي شي دی. داسې نه دی چې ضرور به واقع کيږي بياهم که واقع کيږي نو ويړه خود هغی دفع نشي کولی. نو ځه له په خوا د وقوع ځني د ويري له امله ځان تلفوم. زه مکلف په ښه کاريم نور چې هر څه کيږي کيږي به .

د دويم قسم ويړې علاج دا چې ويړه د يو داسې امر ممکن شي ځني پيدا شوی وي چې د سړي په اختيار کې وي او اصلاحي کار وي.

علاج ئې دا دی چې ويړه بايد په اصلاحي خدمت کې لکه د ظالم منعه کول د ظلم ځني او يا د مظلوم سره معاونت هيڅ زړه ته را نه وستل شي.

ځکه داسې ښه عزم او قصد، دلويانو او د اولوالعزمو خلکو کار دی. د عزم او ارادې خلک لويه غايه او هدف لري چې هلته ويړه کوم اهميت نلري. په داسې وخت کې سړی بايد دا شعر ياد لري.

مرد باید که در کشاکش دهر سنگ زیرین آسیاب باشد

سعدی

د پښتو متل دی: چې لوی بارونه وړی خوراک زوز دی.

په دا سلسله کې باید داسې خلک د مخکینیو پوهانو اولویانو د ژوندانه کار نا مې ولولي او مطالعه کړي. هلته په کې د هغې ثبات، حوصله، استقامت او په هغې باندې د دنیا مشکلات او سختی او ربرو ښه تجزیه کړی او د خپل د زړه ډاډ د پاره ئې د ځان سره یاد داشت وگرځوی.

الله جل جلال له په کلام مجید او فرقان حمید خپل کې فرمائي: « **إِمَّ حَسْبَيْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزَلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَّئِصِرُ اللَّهِ ۖ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ** » د ترجمعی حاصل : (مسلمانانو آیا تاسو گمان کوی چې جنت ته داخل شئ او رانه شئ په تاسو باندې تکالیف او مشکلات د مخکینو قومونو چې هغی په حیات کې په لورې او مرض او پریشانی تر داسې اندازی مبتلا و چې ویلي به رسول صلی الله علیه وسلم او هغه اشخاص چه به د ده سره وو کله به مدد او معاونت د الله پاک ورسیري. الله جل جلال له په جواب کې فرمایل خبرشی چې مدد او معاونت د الله پاک قریب دی.)

د دریم قسم ویری، کوم ویری چې ویره د هغه ممکن شي ځني پیدا شوي وي چې د سړي په اختیار کې وي. یو ناوړه وضعیت او د جامعی د پاره مغل امروي، ددې ویری علاج دادی چې باید د ځان سره فکر وکړی او خپل ایمان او وجدان حاکم وگرځوی چې په حیات او ژوند کې کوم کار د کولو وړ دی، او کوم ندی او په دا وسیله په خپل عقل سره د داسی اوضاعو ځني اجتناب وکړي چې هغه موجب د نارضائی د خدای پاک او سبب فساد د خلکو گرځي. مقصد دا چې ددی قسم ویری علاج په خپله د سړي په خپل اختیار کې دی. هو آیا سړی ولي داسې کارته اقدام کوي چی هغه موجب د فلاکت او بد بختي د ځان او د خلکو شي.

د څلورم قسم ویری کوم چې له یو داسې امرځني پیدا شوي وي چې حتمي الوقوع وي لکه مرگ علاج ئې دا دی چې سره باید داسې افکار په تصور او خیال کې راولي چې مرگ یو داسې امر دی چې خلاصی تری ممکن نه دی نو ولي پخوا د مرگ ځني ځان د خفگان او د مرگ د ویری له امله وژنم؟

آیا زما دا ویره کومه دفعه کولی شي او که نه؟

آیا د تقدیر کره څوک دفعه کولی شي او که نه؟

ښه نو چې څه مقدره ده هغه به کیري نو پخواله مرگه به ولي ځان په عذاب مبتلا کوم؟ د مرگ ویره اکثره اشخاصو باندې علی الخصوص د ضعف په حالت کې زیاته استیلا او غلبه راولي نو ځکه محترم لوستونکي دې مرگ د ویری د علاج تر عنوان لاندې په پوره

ډول د علاج مطالعه وکړي.

د مرگ د ویري علاج

دا باید په یاد ولرو چې مرگ د انسان د پاره د ذات فنا نه راولي او دا ځکه چې انسان د نفس ناطقه ځني عبارت دی او نفس ناطقه په مرگ سره دومره کيږي چې د بدن ځني ارتباط قطع کيږي لکن دی چې خپله په نزد د قادر مقتدر وصل پیدا کوي او علی الخصوص ارواح د هغه اشخاصو چې د حیات محصول ئي د بشر د اصلاحاتو او خدمت د پاره دفتر وي. دا رنگ خلک که څه هم په ظاهر کې د دنیا د غم کدي ځني سترگي پټوي لکن په واقع کې همیش د پاره ژوندی دی. همدا وجه ده چې سالک فرمائي:

هرگز نمیرد آنکه دلش زنده شد به عشق

ثبت است بر جریده عالم دوام ما

يو پوه پښتون ادیب وائي:

زمانی سره ئي ليار د محوي نشته

د ايتار په گټو ښکل دی نوی نوم ځما

دمثال په ډول که د کوم سړي ځني لاس او يا نور اعضاء پرې کړي شي خلک دا نه وائي چې معدوم شو نو معلومه شوه چې د بدن په محوه والی کې د انسان حقيقي محوه والی نه راځي نو که د انسان د روح رابطه د بدن ځني قطع کيږي او بدن په خاوره کې ښخ شي داسې نه ده چې انسان او نفس ناطقه محوه شو همدا وجه ده چې د حضرت بلال د مرگ په وخت کې د ده محترمي ښځې ډيره ها او هو کوله. حضرت بلال ورته په ځواب کې په دا مضمون وويلې.

واويلا چه میزنی در پس مرگم از حزن

واظر باهمی بگوي دوست بدوست میرسد

لوستونکي دي دا په یاد ولري چې د مرگ ویره به غالب د دي لاندې وجوهو له امله وي:

- 1- داچې سړي ته د مرگ حقيقت معلوم نه وي او د دي له کبله چې مرگ ورته فناء د ذات ښکاري نو ځکه به خفه او په ویره کې وي.
- 2 - ددي له امله به سړی د مرگ ځني ویريږي چې په مرگ به درد او تکلیف ورته ښکاري.
- 3- دا چې سړي ته داعقیده پیدا شي چې په مرگ کې د سړي د پاره د هستي نقصان دی او ټولی کمالات د سړی محوه کيږي نو ځکه په زړه باندې ئي ویره راشي.
- 4 - د دي له امله چې وروسته د مرگ ځني به سخت احوال او تکالیف پيښ شي نو ځکه د مرگ ځني په ویره کې وليږي چې څه به کوم او څنکه به شي؟ اونه چې په عذاب مبتلا شم.
- 5- دا چې سړی په خپلو اولادو، دوستانو او خوږو ملکرو باندې خفه وي وروسته د ده د مرگ به هغوی څه کوي؟ اولاد به ئي چاته پاتي شي او د ژوند حالت به څنگه وگرځي؟ په دا پنځو واروحالاتو کې چې سړی د ننه دننه فکر کوي او د خداوند تعالی قدرت او انتظام د عالم چې څیر او د دنیا په وقایعو کې چې عمیق کيږي هلته سړی خپله په خپله د داسې عقود حل کولی شي او داسې شيان چې د خفگان موجب نه گڼي او نه داسې عادي شيان د همت او ثبات په

خاوندانو کوم تاثیر اچولی شي چې ځان په خپل لاس د ویرې طوفاني بحرته واچوي او د ویرې درنده ته ځان وسپاري.

بیا هم لوستونکي دي د هر مادي په متعلق خاص خاص د دی لاندې مجربي نسخې ځني ځان ته دوا جوړه کړي.

1 - دا چه خلک مرگ ځان د پاره فناء گني مرگ په څه فناء دی؟

آیا دا فناء په دي دي چه نفس او د بدن روابط سره قطع کيږي. که دا وي د اخونو باید د ویرې موجب نه شي ځکه چه مرگ فناء د نفس او د ځان نه دی. ځکه بدن د غوښو او پلو او رگو او شراينو او هډوکو او دځيني نورو اجزاو ځني جوړ دي او دا اجزاء کله چه د بدن او د روح رابطه قايم وي هلته هم کله په زیادت او کله په نقصان کښي وي. هو په ژوندانه او حیات کښي د بدن اجزاء په هر آن او ثانیه کښي ځان ځان ته اوضاع قبلوي طفل وي مراهق شي مراهق وي د ځوانی نیشه ورته ورشي. ځوان وي د کهولت او شیخوخت په ادوارو راشي. هو انسان پیداء لپاره د تغیر او تبدیلی دي یوازنی شی چه دايم او باقی دی هغه علم او فضل او کمال دی او دښه عمل جزا.

2 - دا چه سړی ویريږي چه په مرگ کښي به تکلیف وي علاج ئي دادی چه تکلیف او زحمت دا ټول د بدن او د روح د ارتباط له امله دی او د بدن په ارتباط کښي په سړي باندي رنگا رنگ دردونه راځي کله سردرد کوي او کله پښي کله غاښ په درد وي او کله سترگه **وعلى هذا القياس** یعنی دا ټول زحمت او ربر د بدن په اثر دی. کله چه د روح او بدن په مابین کښي ارتباط خلاص شي هلته نو د دنیا ټول زحمتونه او تکلیفونه خاتمه پیدا کوي او یو بله د حیات او ممات سلسله جوړيږي. په دا حقيقي حیات او ممات کښي باید د دي ځني انکار ونه شي چه د دي دنيوي حیات عملي تأثیرات او اغیزه لري او د دنیا ښه او بدکار او عمل رنگ کار ورکوی.

3 - که سړی په داخیال کښي وي چه مرگ نقصان دی او ټول کمالات محوه کيږي نو دا دي د دوا د پاره په یاد لري چه مرگ متمم د کمالاتو دی. نه ما می د کمالاتو وروسته د مرگ ځني سړي ته د کمال ثواب ورکول کيږي او د ابدی حیات د پاره موجب او علت کړي.

«**الدنيا مزرعة الآخرة**» دنیا ځای د کښت د اخرت دی. نو که سړی کښت وکړي دا کښت او فصل ئي په پوخ والی راشي دا وخت به آیا سړی خفه کيږي نه باید سړی خوښ وي چه اوس به د زحمت نتیجه او ثمره اخلم باید سړی کوم چه په صداقت او ایمان وجدان ئي د ژوند دقیقې او ثانیه طی کړي وي. د مرگ ځانکندن په وخت کښي ډیر خوښ او د الله پاک د حقو وعدو امید ولري.

4 - دا چه په دي باندي سړی ویريږي چه اولاد او متعلقين به يې وروسته د ده د مرگ ځيني په زحمت او تکلیف شي. زما په عقیده چه داسي خلک په خپل عقل او معلوماتو کښي نقصان لري. یو عاقل او باعمله سړی باید دپته فکر وکړي چه آیا انسان په اصل کښي څه وو او بیا څنگه شو؟ د انسان د پیدایش ځيني نیولي د رشد تر مرتبې پوري چه کوم تغییرات او تبدلات سړي او تودي پېښيږي دا ټول حالات سړي ته دا ښئي چه انسان د فکر او تعقل ځيني بیرون یو داسي مقتدر حکیم، خلاق الکل مربی او تربیه کوونکی ذات شته دی چه هغه په خپله د موجوداتو د هرې

زري انتظام کوي او واقعاً مربي او تربيه کوونکی دی نو د سري د اولادي او متعلقونو سبب
الاسباب پاک الله دی.

هو ډير کرته ځني خلک په حيات کښي د خپلو اولادونو او متعلقونو تربيه نه شي کولی او سره د
دی چه عالم او فاضل هم وي او ډيري منډي او رامنډي او هلی او ځلي هم کوي. بيا هم هيڅ په
لاس نه ورځي او دخپل اولاد او متعلقونو تربيه ترې خرابوي.
ډير کرته يو سري سره د ډير مال او ثروت ځني ټول متعلقين ئي بي علمه او کماله پاتي شي او
کله بيا په زيرو زيرو سترکو ورته گوري چه زوی او ورور او خپل او خپلوان ئي د مرگ په
حالت کښي د حيات سره وداع کوي.

که په مال او په ثروت باندي د اولاد د پاره چا حيات او يا په عقل او فکر باندي د اولادوځني چا د
مرگ دفعه کولی شوه نو دا چه سري په اولاد باندي ويريزي نو دا رنگه خلک دي اول په مال او
عقل باندي که نر وي د خپل ځانه ځني د مرگ دفع وکړي. نو معلومه شوه چه سري بايد د مرگ
ځني ونه ويريزي.

5 - او که سري د مرگ ځني د خپلو بدو اعمالو په اثر ويريزي نو توبه دي و کاري او کوشش
دي کوي چه ښه عمل وکړي.

هو دا ويره ښه ويره ده لکن هلته چه د دي ويرې دا تاثير نه شي لکه چه د پښتو مثل دی
« توبه د بدو او که پيښ شو حمله په بدو ». که دا ويره په آخر د حيات کښي پيښيري بيا هم تر
غرغره پوري صرف په حق د حقوق الله کښي قبوله دی او سري بايد دا په ياد ولري چه په
حالت د صحت کښي بايد د خدای پاک ځني ويره له اميده ډيره وي.
دا ځکه چه سري کوشش وکړي چه ښه عمل وکړي او په حالت د مرض کښي به اميد بايد د
ويرې او ترس ځني ډيره وي ځکه چه په مرض کښي خود سري ځني له امله د عدم قوت او
طاقت د طاعت او عبادت او عمل سلسله قطع کيږي.

6 - که سري د دي له امله ويريزي چه مال، اسباب او د دنيا معيشت به ترينه پاتي شي دا قسم
ويږه بايد ونکړي ځکه هيڅ شی دايم او باقي بي ذات د واجب الوجود ځني نه شته.
د انسان دا وظيفه ده چه سعیه او کوشش به کوي چه څه په حاله او جايز صورت سره پيدا کړي
او غرض به يي داوي چه د بشر او د عالم د اصلاح او انتظام په لياره کښي به يي خرڅوم او
پس د دي وروسته محترم لوستونکي دي په ياد لري چه طبعي اجل ضرور رسيږي او هيڅ
مخلص ترې نشته.

يو وخت داسي راغلي او راځي به چه ښايسته ښايسته قدونه او بادامي سترکي او د گل رنگ دا
ټول محوه او نا بود کيږي او که په دنيا کښي مرگ نوی شايد د دنيا به په انسانانو باندي قدم په
قدم هم نوی رسيدلی اخر هر مرکب منحل کيږي او د مرکب عناصر به يو ځل بيا انفرادي شکل
ځان ته قبلوی.

**کين سيل متفق بکند روز اين درخت
وين باد مختلف بکشد روزی اين چراغ**

نوبت:

مختلف باد او منقف سيل عبارت د څلور عناصرو ځينې دى چې كله په اتفاق وي او كله په اختلاف. د تل ژوندون كول اميد له يو طرفه خيال او محال دى او له بلې خوا به پوه څلكو ته معلومه وي چه عمر هغه بڼه عمر دى چه وجود صحيح او سالم وي سړى وكولى شي چه په صحت د وجود سره او فكر په كار واچوي او په دى اثر ځان او څلكو ته مفيد ثابت شي. كله چه وجود مخ په انحطاطه روانيږي دا وخت د دنيا ټول لذائذ او خوندونه هم د تنزل خواته قدم اخلي. تر داسې حده پورې د بدن په تنزل سره د ژوندانه خوند خرابيږي چه اخر عقل او منطق هم دلاس ځني لارشي ظاهري او باطني حواس د انحطاط لار طى كو او ملاكرو په غاښ وتلى سترگي بي نوره غوږونه، كانه، وينته، سپين مخ گنجي بالاخره بدن په رير ديدو پيل وكړي او ډير داسې څلك ليدل شوي چه په اخر د عمر كښي يو موتى غوښه ناسته او ولاړه يې په تكليف وي زوى او ورور او خپلوان ورسره په تنگ په ځاى د دې چه ورته دوعا وكړي چه ژوندى دې وي.

وايي خداى پاك دې اوس په خير سره فيصله كړي. دا وخت په خپله سړى هم د حيات په دقيقو كښي هر دم تكليف او زحمت حس كوي.

بڼه نو داسې حيات چه په نورو تكليف شي او د ځان د زحمت موجب وكړځي. څوك به يې څه كړى نو بڼه دا ده چه سړى به د حيات په مد او جزر كښي يوازي په يوازي همدا اميد او ارزو ولري چه د ځان او د څلكو د پاره خدمت وكړي.

هو ترڅو ژوندى وي. د حيات مقصود به يې همدا وي او په حيات كې به همدا غواړي چه پاك خداى د شرف ژوند او مرگ مي په نصيب كړي كوم چه په ژوند او مرگ كښي ايمان او وجدان ته خجالت نه لرم او د ستا د رضى موجب شي او د ارذل العمر ځني چه د ستا گران رسول ترينه نجات غوښتي ماته هم نجات راگري.

هو سړى بايد په مقتضا د « **موتوا قبل ان تموتوا** » باندې عمل وكړي يعنې بايد هميش سړى په خودا مرگ ځني داسې كاروته اقدام وكړي چه هغه ورته وروسته د مرگ ځني په كار راشي.

افلاطون ويلي: « **مت بالا راده تحى بالطبيعه** » مرشه په ارادې يعنې د مرگ د پاره د ژوندانه په ادوارو كښي كار او خدمت وكړه تر څو په طبعي مرگ سره هميش د پاره ژوندى پاتې شي او افتخارى حيات دى په نصيب شي.

دا وه د مرگ د خفگان د علاج د پاره هغه مجر به نسخه چه د دى مرض مصابان به عمل پرې وكړل سل په سلو به جوړشي او اميد دى چه عالي همت څلكو د پاره د يو تذكر په ډول يادونه وي او خپل په خپله دا رنگه ويره چه بي د نقصان ځني كومه فائده نه لري د زړه ځني و باسي، وسواس او واهمي ته كوم اهميت ورنه كړي. په پوره ميرانې تر څو چه ژوندى وي كار او عمل په پوره جدت او فعاليت مخ په وړاندې بوزي او د جامعى او ټولني هغه افراد ته چه د مرگ ويري د دوى هر څه اختناق كړي وي، قوت قلب او هادى شي، څو دا ډول افراد د بڼو خدمتونو مصدر شي.

عالی همت:

یو د لویو صفاتو ځنې چه انسان سترو افتخاراتو ته رسوي او په هر مشکل باندې یې بریالی او کامیابوي « عالی همت » دی. انسان ته د ژوندانه په دورو کښې ډیرې ډیرې، اړکې او زیاتې لانجې په مخ کښې راځي.

هو ولږه، تنده، بر بند والی، راز راز امراض او ځینی نور موانع او شیان دي چه د ژوندانه په دورو کښې هرو مرو په سړي راتلونکي دي او ناکامي او کامیابي خو یو تر بله سره تړلي ده. او خلاف التوقع شیان ډیر پېښیږي، نو یواځنی شی چې د داسې مشکلاتو مخه نیسي او سرپټه قوت قلب او د زړه طمانیت ورکوي هغه همدا عالی همت دی. د عالی همت خاوندان همیش د مشکلاتو په لیدنه موسکی، موسکی خاندی، ثبات او حوصله له لاسه نه ورکوی او وروسته د زیار او زحمت ځنی هر څه چه ورته پېښیږي مقاومت نه بايلي او په پوره متانت او استقامت شپي او ورځي تیروي .

هو داسې د لوړ همت شخصیتونه گرمي او یخنی، شدت او ترخه، او خواړه ټول عادي شیان گڼي د لوړ همت له څښتنانو سره اندازه وي، قانون لري او په صحیح او درست تدبیر او په تاریخي وقائعو سره زړه ته ډاډ ورکوي. فکر او سنجش، عقل او تمیز د بنو او بدو فرق دا د لوړ همتو خاصه ده. جدیت او فعالیت، غیرت او میرانه د حق او حقیقت د پاره جائزه مجادله په لوړ همت سره کیږي، پاک نفسي او صداقت په مخامخ او وروسته یو شانی حال لري. د لوړ همت آثار او مظاهردی. عالی همتان په هر وخت کښې په هر ټولنه او جامعه چه وي یورنگ، یو دین او یو مذهب لري.

دا رنگ خلک د لیدونکو په سترکو او نظارو کښې مختلف ښکاري نو ځکه څوک په یو ډول او څوک په بل شانی تعبیرونه ترې کوي. د عالی همته خلکو سره هر څه شته او هرڅه لري او همدوی دي چه د خلکو د ژوندانه بیړی د هلاکت ځنی بچوي.

هو دوی سرونه ورکوي او د حیات په قربانی کښې هیڅ تردد او ډیله نه لري، لکن د وطن ناموس او سرونه ساتي او د جامعی او وطن سعادت او افتخار گټي. مال او پیسي مصرفوي لیکن، عزت شرف او د خدای او د رسول رضا پرې حاصلوي. د لوړ همت خلک زیږ رنگ، ټیټي سترگي او د ایمان او دو جدان خجالت نه قبلوي.

هو دوی مال او متاع بالاخره خپل ټول موجودیت د خپل شرافت ځنی قربانوي. دوی د خلکو سره محبت او الفت راشه درشته بی کومی طمعی، منافقت، ریا او فریب ځنی کوي.

هو یقین دادی چه د لوړ همت خلکو سره ایمان وي او د میرانی درس یې د سر او د زړه په پردو کښې نقش وي. ریا فریب او منافقت د بی وجدانه او بی ایمانه او په واقع کښې د ټیټو او بی فهمه خلکو خاصه گڼي او طمع او توقع یواځی د پاک الله ځنی لري. دا رنگ د لوړ عزم خلک زوی او پلار، ورور او قریب دوست او عزیز او آشنا خپل او پردی د حق او عدالت په مقابل کښې یو راز گڼي.

شخصیاتو او اجتماعیاتو فرق او تو پیر ورسره وی. د قانون مراعت له ظلم او بی عدالتی نه

دفاع جامعي ته فائده رسول خپله وظيفه بولي او په دې لياره کښې له مشکلاتونه خوند اخلي. په دا ميدان کښې فنا خپل ساعات گڼي.

د شهوت د افراط او غليان علاج

شک نشته چه در هر څه د پاره يو معينه مرتبه ده چه په هغه مرتبه کښې شې، بڼه ښکاري او هغه مرتبې ته پوهان د اعتدال مرتبه وايي. په دا مرتبه کښې افراطه او تفريط منفوريت عامه لري او خلک ورته د منفوريت په نگاه گوري او دا ځکه چې انسان امتزاج کي عدالت ځني کار اخستل شوی او د عناصرو امتزاج د انسان په حقيقت کي د عدالت مرتبه جوړه کړي. نو ځکه پوهان د افراط مرتبه چې په کي شدت او هدت دی او د تفريطه مرتبه چې په کي نقص او ضعف دی، نه خوښوي او هرڅه ته پوه انسان د اعتدال په نظريه کي خپل ميلان ښکاره کوي. هو: خوراک او سکل، اغوستل، مسکن، ازدواج او داسې نور نور د ژوندانه د استراحت شيان او خوښی دا ټول ځانته د اعتدال مراتب لري چې په هغه مرتبه کښې بڼه ښکاري او افراط او زيات والی يې نقصان او مرض دی چې علاج يې ضرور اوپه کار دی. همدا وجه ده چې پوهان د دی مرض د علاج د پاره تجربې کوي او په لاندی ډول سره د مرض اقسام و علاج ښيي:

1 - که د شهوت افراط له امله د حرص په ماکولاتو او مشروباتو کي وي يعنې دا چه سړی له ډيره خونده اخستلو دښولنډيو خوراكونو او سکلو ځني اخر داسې نيشه او پرکاله شي چه شپه او ورځ په همدې فکر کي وي چې د خولي د مزي د پاره او د څټ دغت والي له امله روا وي او که ناروا څه پيدا کړي او هميش شراب او کباب د خلکو د وينو او غوښو ځني ځان ته تياره وي او د عاجز او غريب او د وطن او د خاورې غمه ورسره نه وي، خپل عزيز وخت کوم چې سړي په کي کولی شي چې د جامعي او ټولني د خدمت د پاره کار وکړي. په چټی استراحت تيروي او هميش يې آئينه په لاس کي د خپل رنگ او روغن ننداره کوي. دا مرض واقعاً چه هرڅو مره د جامعي په افرادو کي سرانيت کوي هغومره د ترقي، تعالي او نهضت د پاره مضر تشخيص شوي نو ځکه پوهان وايي چې د دي مرض لرونکي خلک دي د علاج د پاره دا نسخه ياده کړي چې ماکولاتو او مشروباتو په ځبانت او زالت کي دې فکر کوي چې آخر څه ترې جوړيږي او اعتماد په دې کي شته او که نه؟ دادې په فکر کي راولي چې که په داسې استراحت ځان عادي کړم آخر د دنيا وضعيت خو په يو قرار نه دی، يو وخت به داسې راشي چه دا شيان به راته نه پيدا کيږي نو به هلته بيا چې زه په داسې نرم او گرم سره عادي شوی يم را باندي د ژوندانه ساحه تنکه شي او بل ته محتاج او حيران يم او نن چې زه په حل د عاجزو او غريبو خلکو ځني بي پروا يم سبا که دا ورځ په ما او يا زما په شيرينو خواخوږو راشي، څه به کوو.

سړی بايد دا فکر ته راولي آيا که وطن او جامعه تيته او پرکه شي او دا زما استراحت به راته پاتي شي او که نه او سړی يو وار ديته هم متوجه شي چې زه ولي دومره د هرڅه ځني غافله يم او يو قسې القلب انسان را نه جوړ شوی نو به په دا تصور کي آخر دي مرحلي ته ورسيري چې دا خو استراحت له کبله او په خوراک او سلگو د حرص له امله را پيښه شوي له بلي خوا سړی بايد ځير شي چې خلک د علم او فضل او د عزت او احترام خاوندان شول، دنيا نن مخ په آسمان

روانه شوه د سیندونو مخه نیسي، غرونه سوري کوي د کلو کلو مزلونو په ډیره لږ موده او استراحت سره طی کوي. حس د جهانگیری د مقتدرو خلکو په مغزو کې ننوتلی او زه یوازې د ځان په ماحول کې هیله بیله د خوند او شخوند غمه کوم. آیا انسانیت دا دی او که بل څه؟ نو که انسانیت دا وي د حیوان او د انسان په منځ کې فرق څه شو؟ له بلې خوا سړی باید دیني او مذهبي ارشادات او د نوابغو او ائمه و د ژوندانه کار نامې دا ټول مطالعه او د عمل لاندې را ولي. هو افراطه په الکهول او شراب کې حکماء وایي چې د پیرو امراضو سبب او علت کیږي. د فارسي مثل دی: «کم بخور همیشه بخور» حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرمایي: «کلوا فی بعض بطنکم تصحوا» خوری په بعضی ګیده کېږي. یعنې ټوله مه ډکوی چې صحت مو کامل وي. په بل حدیث کې راغلي «البطنه رأس کل داء» ګیده سر د هر مرض ده.

2 - که حرص د مني د شهوت له امله یعنې د بنو بنایسته بنځو له وجهې وي دا هم چې افراط ته ورسیري زیات نواقص لري او سړی ځنې یو فاجر او فاسق سړی جوړیږي. په نتیجه کې ضعف د بدن او فساد د عقل راولي او دا ځکه چې مني یو جوهر دی. په انسان کې چې قوام د وجود په دی سره راځی تر داسی حده پوری اطباء وایي چې د اندازه ځنې زیات مصرفول د شهوت نقصان د عمر هم کموالی راولي. د یو حدیث شریف مضمون هم په دا ډول دی:

نوټ:

مراد د نقصان د عمر ځنې مؤقت اجل دي. له بلې خوا ډیر داسی خلک شته کله چې د شهوت په حرص کې ولیدلي نو بالاخر ټول شته او موجودیت مال او پیسې ترینه د لاسه ځنې تلي دي. امام غزالي علیه رحمت فرمایي چې حرص په شهوت کې په مثل د ظالم حاکم دی چې باچا ورسره په خپل اختیار پرېښي وي. آخر دا ظالم حاکم د بدو استفادو له امله د رعیت ټول مال او پیسې په غدر او رشوت سره ځانته جمع کړي او خلک د فقر او عجز په میدان کېښوي او دولت ټول مال او پیسې په غلطي او خیانت سره تس اونس کړي چې هیڅ نه د ملت او نه د حکومت په درد وځوري.

همدا رنگه که د شهوت قوت د عقل په حکومت سره مغلوب نشي د بدن ټول صالح مواد او اخلاط چه د خوراک ځنې پیدا شوی دي. د حرص له امله بیخایه مصرفیږي او د بدن ټول اعضا د ضعف او کمزوری سره مخامخ کوي او که د عقل په حکم سره او د عدالت په قسم سره په مناسب د اندازې اقتصاد وکړي دامثال د هغه حاکم لري چې دخلکو سره د عدالت په لپاره روان وي او د مملکت په مصالحو کې سعی او زحمت وکالي. د وطن ترقي او تعالی یې په خپل خیال او اراده او عمل کې وي او د وطن سرحدونه او بندرونه ښه ساتي. دا وه د امام غزالي (رح) نظریه. نو سړی باید ښه پام وکړي او متوجه شي چې شهوت ترې د اندازې ځنې تجاوز ونکړي.

دا چې ځنې خلک حلاله ښځه په کور کې لري او بیا هم د حرامو او نا رواو شهوت پسي هڅه کوي، ددې د پاره به خدای پاک خبر چې زما دا وینا تاثیر وکړي او که نه؟ لیکن زه خپل مسولیت پورته کوم، نو ځکه دا رنگه خلکو د پاره وایم چې حلاله ښځه په خپل کور په مثال د یو مهیا طعام دی. لکه طعام چې ولږه دفع کوي همدا رنگه که یو سړی د حلالې ښځې استفاده کوي د شهوت د غلیان دفع پرې راځي. که یو سړی په خپل کور کې طعام د کفاف په اندازې لري او

بیا هم کور په کور گدایي کوي نو دا ډیره د حیرت او د کم عقلی خبره ده. په همدې قیاس سړی ویلی شي که څوک حلاله بنځه په کور کې لري او حرامو پسي سيعه کوي غټه لویه گناه او رزالت دی. ما د یو پوه تجربه لرونکي سړي ځني اوریدلي چې داسې خلک مي لیدلي دي د بل چا د ناموس پسي کرځي بیا چې تحقیق وشي دده د ناموس پسي نور گرځي. د بلې خوا حکماء وايي چې په زنا سره اکثرأ امراض پیدا کيږي. هو په حدیث شریف کې داهم راغلي چې د زنا په سبب سره د عمر او رزق ځني برکت ځي. په زبور شریف کې لیکل شوي چې ډیره بلا په زاني را مسلطه کيږي چې د رزق برکت تري محوه کيږي. د شهوت په حرص کې آخر سړی دې مرتبې ته رسيږي چې له هر څومره د ډيرو بنځو سره وصل شي او فرضاً چیرته کومه یوه تري پاتې وي دا خیال کوي چې په دې کې به یو لذت وي چې په نورو کې به نوي او دا خیال د سړی یو غټ جهالت دی. که سړی وکړی شي چې په اعتدال سره د شهوت ځني کار واخلې نو به د دې مخکینو مفسدو ځني په حفظ کې پاتې شي.

اوس به راشو دپته چې عشق په دوه قسمه دی:

یو بهیمی یعنی حیواني عشق. دا عشق عبارت د دی ځني دی چې له امله یې د استیلا د شهوت ځني سعیه او کوشش کوي چې د یو شخص زړه یا په مال او یا په کاذب محبت لاس ته راولي او خپل بهیمي شوم مقاصد په نا جایزي لیاري ترینه حاصل کړي. دا قسم عشق ته پوهان دچار پایو عشق وايي.

صحيح ماغزه دا قسم عشق په علمي، فني او حقيقي عشق بدلوي. دوی انسان په بشپړه توگه مطالعه کوي او د مطالعي، کار، عمل او اصلاحي خدمت د کولو په واسطه دا بهیمي رابطه او د لهو لعب له حالتو ایستل او حقيقي لوري ته د جهت ورکولو مرسته او مساعدت کوي. اطباءوایي په چا کې که دا قسم فاسد عشق پیدا شو کوم چې غړوندي د کنترول او د شهوت د عقل د اقتدارنه لارو، دوا ئې داده چې د بدن د مهیجه و موادو علاج دي په ادویه و مطفیه و سره وکړي.

او د دویم قسمی عشق حقيقي عشق دی. دا عشق ته پوهان د کار او عمل او د اصلاح او خدمت او رحم او عاطفی عشق وايي.

دا عشق د ایمان او وجدان محکمي او تقویه راولي.

دا ریښتني عشق هرڅه ته غواړي چې د حقیقت په نگاه وگوري.

دا عشق د شرعي او مذهبي احکامو زیات لحاظ کوي او سړی په دا فکر کې اچوي چې صراط المستقیم د څه ځني عبارت دی.

حقيقي عشق کله د مجازي عشق ځني پیدا کيږي او پوهان د ظاهري عشق ځني معنوي عشق ته ترقي کوي. د دنیا په ټولو موجوداتو کې د عشق اسرار موجود دي او په همدا عشق سره

موجودات بنسکته او پورته کيږي. دنیا په عشق سره اباده ده او آخرت په عشق سره حاصلیږي.

د عشق خاوندان د خاوری او وطن او د قام او قبیلې سعادت غواړي او د بشر د آرامی او

استراحت د پاره زیار او زحمت باسي. کوم هغه اشخاص چې عشق لري کار او عمل کوي.

د شرافت او غیرت او میراني ژوند خوبنوي. لټي او تنبلي د بي عشقه خلکو کار دی. په زړه

کي د عشق اور بدن په حرکت راولي او په سختو مشکلاتو او تکلیفونو کي همدا عشق د زړه ملهم کړځي.

د عشق په سر شاره فضا کي عاشقان اولوزي. په خپل عشقي حرکت کي چي کامياب او بريالی شي، نو دنيا روښانه وي او تاريخي مفاخر حاصلوي. خلک د ده په تاريخ وياړي او دده د حيات وقايع د نورو د پاره درس او عبرت وي. داسي اشخاص که په بعضی مواردو کي ناکاميري خو بيا هم حقيقي عشق خاوندان يو بل شاني لذت حس کوي او په ناکامي حالت کي هم وايي:

عاشقی را درد بدنمی خوش است – عاشقان را سوز ناکامی خوش است!

مقصد دا چي حقيقي عشق ښه دی. د شهوت د حرص په شمار کښي نه حسابيري کوم هغه اشخاص او ځوانان چه د شهوت په مذموم صفت سره موصوف دي دا رنگ خلک دي زما پدي ليکنه کښي مطالعه او تعمق وکړي او پدي وسيله دي د خپل مرض علاج وکړي.

د ځوانانو د پاره:

بهيمي عشق او په شهوت کښي افراطه اکثره د ځوانی په مرحله کښي زيات پيښيري نو ځکه غواړم چه لاندې د دي عنوان ځني د ځوانانو د پاره څه د نصيحت په ډول وليکم.

د پښتو مثل دی « **د ځوانی يوه نیشه وي نه چه همیشه وي** » حقيقت دا دی چه سړی ته د

ورکتوب ځني نيولي تر مرگه پوري مختلف ادوار په مخه راځي او د ژوندانه په مد او جزر کښي کله صحيح او معقول حرکات د سړي ځني صادريري او کله غلط.

د حيات په ادوارو کښي د انسان ابتدائي حالت ته چه گورو د زانگو او دخاپورو قيصي او

هغه وړي وړي سلگی چه اطفال ئي د مور په مفارقت کښي تيروي په ياد راوړو او د

ورکتوب حالت ته ښه متوجه کيرو او بيا د وړوکي ضعيف او کم زوري نري، نحيف وجود

ته گورو کوم چه وړوکي په هغه حالت کښي هيڅ طاقت او قدرت نلري او دومره نه شي

کولی چه د ځانه ځني مچ قدرې وشري او په دا سلسله کښي دوروکي ژړا او ها للو، للو او

نوري وړي غټي جملې، خيال او چورت ته راولو سړی په تعجب کښي اچوي او ناڅا په به

ئې دا د خولي ځني ووځي چه انسان لاڅه يو تماشا حيوان دی بيا کله چه د کورنی تربیي په

اثر ورو ورو غټيري او خپل ځان او مور او پلار پيژني دا وخت هغه نخري، خطاگاني او نا

پوهی چه د وړوکي هلک ځني بروز او ظهور کوي په رښتيا که د پلار او اقرباو مينه او

محبت ئې حامي نه شي نو دا نشو ویلی چه يو وخت دي په وړوکي باندې داسي حالت راشي

چه دي په خپل خير او شر پوه او د علم او زده کړي په اثر دي نابغه او مقتدر شي.

هو واقعاً چه د پلار، مور او خپل او خپلوانو محبت او د انسانيت روزونکو اشخاصو د انسانيت

عاطفي دا وکړه چه يو هلک ئې دپته اماده کړو چه د مکتب او د استاذ په تربیي سره ئې د

جامعی د خدمت پاره تقديم کړل د وړوکي د پاره دا په خيال کښي وه چه دا به يو وخت په درد

و خوري، د مټ او عقل په زور به مشکلات حل کوي.

يو وخت به داسي راځي چه همدغه کم کوټی وړوکي نيا لگی به غټه ونه وگرځي او د

سيوري لاندې به ئې د جامعي او د وطن لمر و هلي کسان راغونډيري او د دوی شاو خوانه به

ئې ميوه حاصلوي.

نو ای هغو کسانو چه د ستاسو د تربیتي د پاره یو عالم ارزوگاني خلک لري نو ای د جامعی د باغ او بڼ گلانو کوم چه د ستاسو تخم ملیار صاحب د ستاسو د هستی او خوانی د پاره کرلي وه، لږ فکر او تعقل وکړي او دا د خواني نیشه او کیف کوم چه خدای پاک د ستاسو نصیب کړي او بڼه رنگ سم قد د کار ماغزه د وجود قوت د ستاسو روزي شوی بیخایه مه مصرفوی. بیا هم وایم چه فکر وکړی او وچ او لامده سره مه یو خای کوی. د خوانی دوره د کار او فعالیت دوره ده د افتخاراتو د کتلو وخت دی.

نو ای خووانانو خپل قیمتي وخت باید عبث نکړی. د علم او د فن زدکړي دپاره دا د خوانی عصر او زمانه غنیمت و گڼی او پام کوی چه خطاوی و نه کړی. خپل خلانده تاریخ په بدبختی بدل نکړی. دا حکه چه دا وینا ستاسو چه وائی « د خوانی یوه نیشه وي نه چه همیشه وي.» مسؤلیت نه پورته کوي.

خلک وائی چه هرشی چی خام وی پخیري او سړی چه یو وار خام شي نو بیا نه پخیري او د همیش د پاره خلک ورته چه خامو سترگو گوري. ای خووانانو د ستاسو قوت د اباسین خپي وهي او د وجود وینه مو ډیره توده او گر مه ده. د ستاسو د ظاهري حواسو قوت خو عقل او فکر د فعالیت خني غورخولای شي. نو دا چه تجربه مولره ده او زور مو ډیر دا لازموي چه زیات احتیاط وکړی او د حوصلې او ثبات خني کار واخلې خپله دقت وکړي او د بل پوه ورورخني استناره وغواړي او په کراتو مراتو سره بیا بیا تواریخ مطالعه کړي او هلته پکښي رنگارنگ وقائع اوقصي او عبرت راوړونکي صحنې وگوري او د اخلاقو کتابونه، درسونه، مذهبي هدايات او ارشادات یاد کړي. خووانان دي دا په یاد ولري چه کار یوازي په بدني قوت نه اجرا کیري فیل، او اوبڼ په حیواناتو کښي ډیر غت دی او د خمرې غوندي قوت نور سا کښي نه لري، لکن بیا هم گوره چه دوی د عقل او فکر په لومه کښي بند دی، هیخ حرکت ترې نشي کولی.

د هوا مرغان په هوایي فضا کښي الوزی او ډیر په سرعت سره مزلونه قطعه کوي لکن سره د دي د صیاد په عقلي قفس کښي د داني او د اوبو له غمه زیري سترگي هرې خواته اړوي نو معلوم شوه چه هر څه عقل کوي او عقل د سیندونو مخه نیسي او په الوتکه کښي د شرق او غرب د کلو کلو مزل په لږه موده کښي بڼه په استراحت قطعه کو او د عقل او فکر په رڼا سره ډیر پیچیده مسایل حل کیري کوم هغه جوامع چه د عقل په اهمیت او قدر پوه دي د هغوی په نزد عقلاء بڼه ښکاري او په هر قیمت چه وي د خپل عقلاو وخت نه ضایع کوي او د عقل مخه نه نیسي او په دا عقیده لري چه د بي عقله دوست خني هوښیار بڼه دی او د هوښیارانو په نزد دښمن کومه معنی نه لري او نه دا منلی شي چه د افکار و په بدلون کښي دي اختلافي مسایل لپاره د حل هیخ قبوله نه کړي.

پوهان لکه د خپل ځان غوندي پوهان خوبنوي او پوهان په ځان غوندوي او د هغوی خطاوي عفو کوي او په پاک ضمیر سره ترې کار اخلي.

پوهان هغه دی کوم چه خلک د دوی پوهه ومني او په غیاب کښي ورته خلک پوه وایي او دی وکړی شي چه د پوهي په قوت د پوهانو کارونه وکړي نوي خووانان دي په دا پوه شي چه کبر او غرور او بي احترامی او منافقت او دوه رنگي او د خلکو غولول د دوی اهمیت او منزلت کموي

او شرافت ئې داغي کوي دروغ او غدر او خیانت د دوی د اعتماد د پاره بڼه رول نه شي لوبلوی.

بڼه نوای حُما گرانو حُوانانو او ای د جامعی او د وطن د کار او عمل حُلمیو د ستا سو سره خو زمونږ یو عالم ارزوگاني دي او د ستاسو د حُوانی دوره خو زمونږ د امید محصول وه نو تاسو چه داسې کوي چه بي د خانه حُني نور هيڅ نه ويني او يا په يو عالم غرور کبني حُان هم نه پیژني او خپل خور د لیاقت په خروار حسابوي د ډیر تأسف حُای دی زما په عقیده چه دا خوشي تظاهرات او بي حُایه پوچې ویناوې چه کومي باید د دغو ویناو په عوض خپلو اظهاراتو ته د عمل جامه ورواغوندي تر حُو په جامعه کبني د حُوانانو حُخه دا هیله او امید واري تقویه شي چې.

ای حُوانه د حُان د پاره د اخلاقو نمونه شه د کار او فعالیت حُوان د اعتماد او د انسانیت حُلمیه ، د افتخار پانگه د اباؤ او اجدادو یادگار د جا معی او د وطن رڼا د افغان د خاوري حافظه د پوهانو شاگرد او د ناپوهانو استاد او ليار بنوونکی شه او بس.

قناعت حُه معنی لري؟

تول عقلاء متفق دي چې د انسان د پاره یو د لوړو اوصافو حُني قناعت هم دی. د دي صفت د استحکام له امله له یوې خوا د قرآن پاک ارشادات او د احادیثو هدایت او د سالکینو او پوهان کوشش او له بلې خوا د قناعت غلطه تعبیرونه او د خلکو بیا د قناعت په پرده کبني ناوړه استفادې سړی دیته مجبوروي چه حُه ناخه د علمي قوت په رڼا محترمو لوستونکو ته د حقیقي قناعت معنی واضح کړي.

زما په عقیده چه په بعضي مسلمانانو کبني همدا د قناعت معنی نه پیژندل او له بلې خوا په قناعت سره خلک غولول یو د هغه اسبابو حُني دی چې د مسلمانانو د بیر ته پاتي کیدو غت علت شوی دی.

قناعت دیته نه وائي چه سړی به کار ونه کړي، زحمت به نه باسي، لاس په زني به په کونج اوصومعه کبني ناست وي او د خلکو په شا به پیټی وي نور به گتي او دی به ئې په خیانت سره خوري.

هو دیته قناعت نه وائي، دیته لتي او بیکاري وائي، حُکه چه قناعت د خیانت رنگ نلري. نو که سړی په خیانت باندي د قناعت پرده واچوي او خلکو ته په مکر او حیلې دا وښي چه فلاني خو قانع سړی دی، باید چه د ده سره معاونت وشي او په دا وسیله حُان مستریح کوي دا قناعت نه دی بلکه غت خیانت دی.

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمائي چه د زحمت او تکلیف د حُان او لاس حُني دي خوره.

قناعت داهم نه دی چه ته به زحمت باسي، تکلیف به گالي، بڼه کار به کوي او د هر چانه به دي د عقل قوت او فعالیت ډیر وي لکن د دي کبله چه ته بوت پاکي نه خوبسوي او مداحي در ته بڼه نه ښکاري نو حُومره چه ته د غت اجر لایق ئې بل به په تا باندي هيڅ پروا نه کوي او داد هغه پروا نه کول به د ستا د پاره حُه چه د جامعی د پاره هم مضر وي. نو په دا وخت کبني

چه د خپل حق اظهار نشي کولی. دا قناعت نه دی دا جُبْن او لټي ده. دا قناعت نه دی چه هرڅه به لري لکن د بخل او حرص له امله به ئي نه په خپله خوري او نه ئي بل ته ورکوي او په دې خوند اخلي او فخر به کوي چه دا زما ده او دومره څه لرم. ما پير خلک ليدلي چه سره د غټې هستي د يو عاجز فقير همت ځني دی زار او قربان شي. قناعت دپته وائي چه کار به کړي، زحمت به گالي، په خپل لاس او د مت په قوت به په حالې او د جائزې ليارې څه د ژوندانه او حيات د پاره توبنه پيدا کوي. نو که سره د زحمت ځني پوره د حيات کفاف دې نه شو موندلی او يا د بل بډا په شائي مستريح نه وي نو به په خپل سوکرک او جوارې قناعت کوي او د بل مال ته به سترگې نه پټوي. رحمن بابا وائي:

قناعت مي هسي خوند په خولي کبني کيښود چي وچ ټوک مي په دهن کبني انگيښ شو

هو که سړي په روا او جائزو ليارې زحمت باسي لکن سره د زحمت نه څه په لاس ورنشي دلته نو د قناعت معنی هم داده چه په غلا، قمار، رشوت، احتکار او په نورو نا جائزو ليارو به تشبث او لاس نه پوري کوي. قناعت هم دا دی چه هميش به د ځان اود خلکو د آرامی د پاره گټه او کار کوي او په خپل مال او پيسو کبني به د عاجزانو او غريبانو د حقوق لحاظ هم ساتي. هو هغه پوه او پوره قانع سړي دي چه سره د مال او پيسو ځني د جامعي د خير او فلاح لپاره کار کوي او په خپل مالي قوت سره اصلاحي مفاخر پيدا کړي. يعنی د مال لرونکي انسان د پاره د قناعت همدا مخکي نښه او علامه ده چه څه مال به په اصلاحي ليارو کبني صرفوي نه دا چه نور به هم پسي حرص او بي فائدي جمع کول کوي.

مور به نشي هيڅ سړی بي قناعته - که ئي خونه وي په زرو په سيم ډکه

په زدکړي او تعلم تر قناعت ځني معقول حرص بڼه دی داو د قناعت حقيقي معنی چه د بڼه کار او زحمت په اخر کبني به سړي ترې فائده اخلي او دبل دغولو لو د پاره به ئي نه استعمالوي او خپل اصلاحي حقوق به د قناعت په غلطی معنی بل ته نه پريږدي او په علم کبني به چه څومره ئي دلاسه کيږی د خلکو د مفاد د پاره به نور هم زيات والی کوي.

پای

د مطالبو فهرست:

شماره	عنوان	صفحه
1	سريزه	
2	د بشر سعادت په څه کښي دي؟	
3	دقهر او غضب علاج	
4	د زړه سور والي	
5	غفلت	
6	د حيرا نوالی علاج	
7	زه بايد څه وکړم	
8	د بسيطه جهل علاج	
9	د مرکب جهل علاج	
10	پيژندنه	
11	د سعادت معراج	
12	د دنيا موفقيت	
13	د ويري علاج	
14	د مرگ د ويري علاج	
15	عالي همت	
16	د شهوت د افراط او غليان علاج	
17	د ځوانانو څه د پاره؟	
18	قناعت څه معنی لري؟	

د نجات او کاميابي لياره د علم او فلسفي له پلوه !

دوکتور محمد سعيد « سعيد افغاني »

کال: 1354 هجري شمسي

دوهم چاپ

د حق د لاري کلتوري مرکز جرمني - د 1395 هجري شمسي کال

د حمل - وري مياشت (2017 زيږديز کال د اپريل مياشت) ©

پته saidafghani@hotmail.com

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**